

AZ ÚT

FOLYÓIRAT A LELKIPÁSZTORI MUNKA
SZÁMÁRA.

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

DR. IMRE LAJOS DR. RAVASZ LÁSZLÓ DR. MAKKAI SÁNDOR
FELELŐS SZERKESZTŐ

BCU Cluj / Central University Library Cluj

III. ÉVFOLYAM

1917.

KOLOZSVÁR
STIEF JENŐ ÉS TÁRSA KÖNYVSZÁRMA
1917.

247253

TARTALOM.

I. Csendes óra.

lap

<i>F. Gy.:</i>	A mult és mi	253
<i>I. L.:</i>	Az öröm	89
<i>M. S.:</i>	A különös teherhordozás	141
<i>R. L.:</i>	Köszöntés	1
" "	A könny és az ostor	57
" "	A mult ereje	173

II. Igehirdetés, kultusz.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

<i>R. L.</i>	A mi istentiszteletünk. A temetés.	3
b) <i>Agendák, imák.</i>		
<i>M. S.:</i>	Tanévet megnyitó imádság a sárospataki főiskolánál	257
<i>R. L.:</i>	Temetési liturgia a háznál	10
" "	A belső ember	12
" "	Jőjjetek énhozzám (Harctérről hazahozott testvér teteme fölött)	19
c) <i>Beszédek.</i>		
<i>Forgács Gyula:</i>	Jézus a világ világossága (pred. a ref. 400 éves jubileumára)	183
<i>F. —a.:</i>	Elveszett bálványok (Vázlat)	14
<i>I. L.:</i>	Egyenesség (vázlat)	150
" "	Áhitat és munka	152
" "	A szegeletkő (gyermekistentisztelet a ref. 400 évfor.)	195
<i>M. S.:</i>	Az Isten keze (vázlat)	143
" "	A sereggyűjtés napja (ref. emlékünnepély, ifjúság)	190
<i>R. L.:</i>	Láttuk az ő dicsőségét	15
" "	Pünkössti ajándékok	91
" "	Az út	94
" "	Isten nevelő munkája (ref. 400 emlékére)	175

III. Vallásos nevelés.

d) *Tanulmányok.*

Lsp

<i>M. S.:</i>	A konfirmáció reformja. Konfirmáció egy falusi gyülekezetben --- --- --- --- --- --- --- ---	21
<i>Gombos Ferenc:</i>	Vázlatok a középiskolai diákság vallásos nevelése köréből --- --- --- --- --- --- --- ---	99

b) *Vezérfonál, gyakorlati tanítások, példák.*

<i>M. S.:</i>	Miért vagyok protestáns? (Tanítás a ref 400 éves jubileumára, ifjak és leányok számára)--- --- ---	207
" "	Ne paráználkodjál! (Kátétanítás a VI. el. osztályban)	259
<i>Koszorús István:</i>	Bibliai elbeszélések--- --- --- --- --- --- ---	64
<i>Gombos Ferenc:</i>	A reformátorok személyisége (Egyh. tört. tanítás a III. és IV g. számára a ref. 400. évfordulóján)	203
<i>Forgács Gyula:</i>	A biblia jelentőségéről (Tanítás az el. iskola IV. osztályában)--- --- --- --- --- --- ---	199
" "	Vasárnapi iskolai tanítás a reformációról--- --- ---	212
" "	Általános vezérfonál az egyházi énektanításhoz 59, 103, 262, 274	

IV. Gyülekezeti munka, pasztorkodás, belmisszió.

a) *Tanulmányok.*

<i>I. L.:</i>	A lelkipásztor munkássága a felnőttek között ---	122
" "	A reformátorok lelkipásztori eszménye --- --- ---	223
" "	Gondolatok a reformáció emlékének megünneplésére	228
" "	Az ifjúsági munka vallásos motívumai --- --- ---	264
<i>M. S.:</i>	A szekták keletkezésének okai. (A Kalvin-Szövetség 1917. januári budapesti lelkészi konferenciáján tartott előadás --- --- --- --- --- --- --- 68,	110
<i>M. S.:</i>	A kálvinista gyülekezetnevelés alapelvei --- --- ---	217
<i>Nagy Géza:</i>	A sebesültek lelkivilága --- --- --- --- --- --- ---	154

b) *Gyakorlati rész.*

<i>I. L.:</i>	Munkaterv a falusi ifjúsági egyesületek számára ---	283
---------------	---	-----

V. Egyházi ének és zene.

a) *Tanulmányok.*

<i>Seprődi János:</i>	Egyházi énekgyűnk állapotrajza --- --- --- --- ---	31
" "	Az egyházi ének-zene tényezői --- --- --- --- ---	232

b) *Zenedarabok.*

1.87

<i>August Reinhard</i> :	Rövid előjáték	237
<i>Chopin</i> :	Praeludium	37
<i>S. J.</i> :	Halotti ének	37
"	Gályarabok éneke	238

VI. *Megbeszélések.*

<i>Forgács Gyula</i> :	Hogyan bánjunk a szektákkal	129
" "	A bibliai elbeszélésekről	134
<i>Fosztóné Herepel Olga</i> :	Ifjusági munka	168
<i>Dr. Gönczy Lajos</i> :	Az iparos tanoncok vallásos oktatása	81
" "	Statisztika a baptisták számáról	82
" "	Gyülekezeti diakonissza-állások szervezése	165
<i>I. L.</i> :	A lekipásztor naplója	84
" "	Az elesettek emléke	86
<i>M. S.</i> :	A „doktor-pap“	40
<i>Ravasz László</i> :	Az Út előfizetési árának felemelése	164
" "	Makkai Sándor tanársága	165
<i>Név nélkül</i> :	Két új irodalmi munka Az Útban	290
" "	Az Út könyvtárának II. kötete	292

VII. *Kalászok*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

<i>Beecher</i> :	Kérdések és feleletek	45
<i>Lhotzky</i> :	A gyermek mint nevelő	87
<i>Niebergall</i> :	Szombat esti kérdések	45

VIII. *Irodalom.*

<i>Ágoston Sándor</i> :	A Gályarabok éneke	296
<i>Árokháty Béla</i> :	Néhány szó az egyházi énekekről és az új próba- énekes könyvről	170
<i>G. F.</i> :	Lapszemle	298
<i>I. L.</i> :	Páhy I. : A gyakorlati lelkigondozás körvonalai	295
	Jubileumi iratok. (Benkő V., Paulik I. Lukácsy I. stb.)	297
<i>M. S.</i> :	Hetvényi Lajos : Keresztyény vallástan	50
" "	" " Az evangéliumi keresztyén világ- nézet	52
	Őt prédikáció	170
<i>R. L.</i> :	Dr. Lencz Géza : Az úrvacsora kérdése	54
" "	Debreczeni Lelkészi Tár	138
	Gyermekirodalom	47
	Bibliai lexicon	246
<i>ri.</i> :	Tildy Zoltán : Jézus feltámadása	295
"	King Churchill : Jézus erkölcstana	296

CSENNDES ÓRA.

Köszöntés.

I. Tim. 1. 1—2.

Pál, Jézus Krisztusnak apostola, a mi megtartó Istenünknek és Jézus Krisztusnak, a mi reménységünknek rendelése szerint, Timótheusnak, az én igaz fiamnak a hitben: Kegyelem irgalmasság és békeség a mi Atyánktól és Jézus Krisztustól, a mi Urunktól... ime, egy levéltöredék, amellyel ezelőtt szinte kétezer esztendővel az egyik keresztyén lelkipásztor a másikhoz beköszöntött. Nem nézem most azt, hogy az egyik Pál volt, a legnagyobb minden keresztyén tanítók között; most csak azt akarom, hogy a szívem megérzeze azt a *szereetet* amely itt megszólal. Ennyi gyöngédség, ennyi meleg bizodalmasság, ennyi közvetlen, egyszerű nyíltság nem található fel sehol másutt, csak az apostolok és őskeresztyén pásztorok között. Ők valóban nem „kollegák“ voltak, hanem „igaz fiak“, vagy „testvérek“ a hitben. A legszorosabb, legbensőbb emberi kapcsolatokat kifejező szavak csak halvány képek annak a lelki közösségnek a szemléltetésére, amellyel egymás lelkét áthatották és betöltötték: Innen nézve, milyen távol állunk egymástól mi, magyar református lelkipásztorok! Egymás felé nyújtott baráti kezünk között is mintha mértföldkövek tátonganának... Pedig fölöttünk lebeg az élő Istennek végső és örök követelése, anyaszentegyházunk életének alaptörvénye: csak annyiban vagyunk pásztorok, amennyiben a láthatatlan közösségbe, a szentek egyességébe beletartozunk.

Jerünk, iktassuk hát bele magunkat, iktassuk bele — egymást újra meg újra abba a láthatatlan egyességbe. Ime itt vannak a hatalmas kapcsoló pontok az apostol levelében: a mi megtartó Istenünk — *Atyánk*; Jézus Krisztus *Urunk* és *reménységünk* nekünk. Hadd éreznünk, hogy Isten szívében csodálatos dolgok történtek mi érettünk is: az ő örök szerete értém is felgyúladt s számomra is kiformálta azt az utat, amelyen én, imbolygó fénypontja a nagy világmindenségnek, Réá találok, mint a hulló csillagok az óceánra. Igen, ő *kegyelem*, mert az ő Krisztusában, az én Jézusomban megszánt engemet és felvett a földről, mint egy kavicsot, egy olyan kavicsot, amelyet koronába akar beilleszteni drágakő gyanánt. Urunkká tette Őt, mert Neki adott által, neki pedig azért adott, mert csak így menthet ki atyai szíve az ő igazságos ítéletének bírói hatalmából. Csak Neki adhatott át mert egyedül Jézusban fordul vissza eredeti színére az élet visszája: világromlás, bűn, nyomor átok őbenne egyszerre legyőzetik, miután a sötétség fenyegető hatalmai — utólag látjuk — csak azért törtek reánk és kergettek minket,

hogy mi meneküljünk a világosság felé . . . Nemcsak Urunk nekünk, hanem *reménységünk* is; nemcsak a jelenvaló világnak, hanem a jövődőnek is kormánypálcája az ő kezében van, mert ő az örökkévalóság királya. Oh, ez a mi benne vetett reménységünk: az ő országának közelgetése és teljes dicsősége, az ő hatalmának és felségjogainak teljes érvényesülése, mikor előtte minden térd meghajol, mennyieiké földieké és föld alatt valóké és minden nyelv vallja, hogy „Jézus Krisztus Úr az Atya Isten dicsőségére . . .” (Fil. 2. 10—11.) Ennek a reménységnek szolgálata tesz testvérekké minket, ez a reménység kelt békességet szivünkben, ez a mi nagy méltóságunk, közös drága kincsünk. E kincs boldog birtokában köszöntjük egymást, írók az olvasókat, olvasók az írókat: Kegyelem, békesség nektek!

R. L.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

IGEHÍRDETES.

KULTUSZ.

A mi istentiszteletünk.

III. Symbolikus istentiszteletek.

3. A temetés.

A temetés is gyülekezeti aktus, akár templomban, akár háznál, akár a sírnál végezzék. A jelenlevő gyülekezet *számát* nem kell nézni, mert ígéretünk van, hogy ahol ketten-hárman összegyűlünk az ő nevében, Ő velünk lesz. Ez azonban nem ment fel azon pásztori gond alól, hogy a gyülekezet *szervezésén* állandóan ne munkálkodjunk. Igazi közösségben élő ker. testvérek között lehetetlen az, hogy valakit utolsó útjára senki se kíséren ki, vagy hogy a gyászoló család részvevő szivek jelenléte nélkül haladjon elhunyt kedvese után. Akinek senkije sincs, az mindenki halottja. A magánosan lézengő temetési menet, ahol csak egy-két ember kíséri a halottat, mindig vád a gyülekezet és pásztor ellen.

A temetésnek, mint gyülekezeti szertartásnak, a következő jelentősége van: 1. A gyülekezet megvallja az örökéletéről és a feltámadásról vallott hitét. 2. Megmutatja testvéri szeretetét az elhunyt és a gyászolóknak. 3. Maga is idvességes gondolatokkal megemlékezik a halálról és az Élet fejedelméről. Nyilvánvaló ebből az, amit nem tudunk eléggé hangsúlyozni, hogy t. i. a szertartás az *élőkért van és nem a halottért*. Szertartásunk a halott földi vagy mennyei állapotában semmiféle változást nem idéz elő; általa nem lesz álma könnyebb, a tisztító-tűzben való szenvedése rövidebb, idvessége bizonyosabb, feltámadása dicsőségesebb, mert ő a halál pillanatában már kivételt az emberi nevelő hatások és eszközök hatalma alul és közvetlenül az Isten színe elé helyeztetett, hogy beteljék rajta az Úr örök akarata és időelőtti tanácsa. — A temetési szertartásnak az *ige hatalmával* változást kell előidéznie az élők lelkében: a gyászolóknak meg kell érezniök a Lélek vigasztaló erejét s a résztvevőknek meg kell erősödniök az élet Urába vetett hitökben. Ebből az következik, hogy nemcsak fölösleges, de egyenesen *tilos* a halottat akár jutalmazni, akár büntetni, a holttestet megáldani, számára a bűnbocsánatot és örökéletet votumszerűleg biztosítani. Mi csak azt fejezzük ki, hogy Istent *igazságosnak és kegyel-*

mesnek ismerjük az ő igéjéből s ezért gyermeki bizodalommal bizzuk reá magunkat is, halottunkat is, hogy „legyen meg az ő akarata.“

Viszont nem szeretném ezt a tételt úgy magyaráztatni, hogy a temetési szertartásban, különösen pedig a beszédben, minden, a halott személyes viszonyaira való vonatkozást kerülnünk kell. A halott élete, egész személyisége Istennek egy kijelentése, aki a maga gondolatát manifesztálja az egyéni vonások szövedékén keresztül. Isten igéjét prédikáljuk, de ehhez az *alkalmat* a halott egyéni vonása adja. Azt azonban megjegyezzük, hogy az egyéniben az egyetemest, a mulóban az örökkévalót felmutatni sokkal nehezebb és veszélyesebb, mint általánosságban mozogni, de úgy, hogy ez az általános azért friss és megragadó maradjon. Kevés olyan szép halotti beszéde van a világnak, mint a mi irodalmunk első terméke: a Halotti Beszéd, amely csupa általánosság, egyetemesség és lapidaritás; évezredek mulva is épen úgy elmondható, mint ma, vagy évszázadokkal ezelőtt és egyformán talál csecsemőre és aggastyánra.

A temetési szertartásnak három typusa alakult ki: A háznál, a templomban és a sírnál végzett szertartásban. Nagyobb városokban a háznál nincs szertartás, a temetői kápolna pótolja a sokszor alig alkalmas lakást.

1. A háznál való temetési szertartás eddigelé kétféle lehetett: Imádsággal vagy u. n. orációval járó. Mi azt már sokszor kifejtettük, hogy tisztán imádságból jallo gyülekezeti istentiszteletet a református liturgia nem ismer. Minden istentiszteletnek középpontja az ige, mint az *isteni prius* s ezt liturgiailag ki is kell fejezni. Tehát ne temessünk úgy, hogy igét ne olvassunk, vagy votumszerűen ne mondjunk; ezzel az aktus rövidebb és kerekdedebb lesz. Ennek a felfogásnak helyességét mutatja az ellenpróba: ahol csak imádságot mondanak, ott az imádságot megtömi egy csomó homiletikai elemmel: a helyzet rögzítésével, reflexiókkal stb. Így születik meg az ismeretes *liturgiai monstrum*: az imádságban átírt ováció, ilyen fordulatokkal: Te tudod uram, hogy idvezült testvérünk 15 évig özegy volt, te tudod, hogy a cintermet szorgalmasan söprögette, 7 gyermeket felnevelt, holtig siratta azt a fiát, aki Grodeknél gránátlövést kapott. Életrajzot, intelmeket, háttért, stb., mindent belerak az imádság hátizsákjába s szép sorjába kipakolja Isten előtt. Az ilyen órációs imádságok sem nem orációk, sem nem imádságok, hanem liturgiai képtelenségek.

Tehát a háznál alakítsuk az istentiszteletet a következő képen: Ének, rövid oráció textussal, imádság, miatyánk, bucsú votum, a jelenlevők megáldása, ének. Textusok — bőven nyújt a Csizmadia Lajos Bibliai szókönyve is — lehetnek a következők: a) *gyermekeknél*: I. Móz. 37. 30; 42. 46.; 43. 14b. I. Sám. 1. 28; 2. Sám. 12. 15—23; Jób. 1. 21.; Zsolt. 8. 3; 16. 6.; 27. 10; 103, 15 sk. 127. 3a.; És. 8. 18a.;

40. 11.; 49. 14—16a.; Jer. 31, 15 sk; Mt. 10. 29—31; 10, 37.; 18. 2.; 18. 10.; 21. 16.; Márk. 5. 39; 10. 14.; 10. 15.; Luk. 2. 49; 7. 13.; Ján. 10. 27.; 13. 7.; Ap. Csel. 2. 39.; I. Kor. 1. 9., Ef. 3. 14., 6. 4., Filem. 15., Héb. 2. 13b; 11, 17—19. b) *ifjakknál*: I. Móz. 5. 24., Zsolt. 102. 25., 119. 9., Préd. 11. 9., 12. 1., Jer. 31. 3., Mt. 9. 24., 25. 1—10., Luk. 7. 12., 7. 11—17., 10. 41., Ján. 10. 27—29., 20. 11—16; Róm. 8. 14., I. Tim. 6. 12., Zsid. 2. 13., Jel. 3. 11. — c) *Családapáknál, családanyáknál*: 1. Móz. 23. 1—4., 48. 21a; 49. 33; I. Móz. 50. 1., Zsolt. 68. 6a.; 103. 13., Péld. 31. 30; Ezs. 63. 16b., 66. 13a., Mal. 3. 24a., Mát. 25. 55., Ján. 14. 18; 14. 28; 16. 7; 16. 20b.; I. Kor. 13. 8. — d) *öreg embereknél*: I. Móz. 15. 15; 25. 8; 32. 10; 35. 29; 47. 9; 5. Móz. 34. 7; I. Kir. 19. 46., Jób. 5. 26; Zsolt. 71. 9; 71. 17; 91. 16; 103. 1—4; Jes. 46. 4., Siralm. 3. 22—24., Mt. 18. 3., Luk. 2. 29., 12. 48b. I. Kor. 15. 42b.; 43; 2. Tim. 1. 12. — e) *váratlan halálesetnél*: I. Sám. 3. 18; Jób. 7. 21., 34.20; Zsolt. 27. 1., 37. 37., 39. 5 sköv. Péld. 27. 1., Préd. 9. 12; Jes. 28. 29; 38. 13; Jer. 10. 23; Siralmak 1. 12., 3. 37. Mt. 14. 27; 24. 12., Márk 13. 35. 37; Luk. 6. 47—48; 12. 35—40; 12. 37., 13. 4. sk. Ján. 7. 24., 13. 7., Fil. 1. 21., 1. Thes. 5. 6—8; 2. Tim. 1. 7., Zsid. 10. 31. — f) *megdöbbséteknél*: I. Sám. 16. 7., Préd. 12. 14., Mikeás 6. 8; Mt. 10. 26b., 26. 41., Ján. 5. 24.; 11. 24., Róm. 14. 4., I. Kor. 4. 5., 2. Kor. 5. 10; 6. 1 sköv. Gal. 6. 7. sk. I. Tesz. 2. 12. sk. I. Tesz. 2. 9.; 2. Tim. 2. 19., 1. Pét. 1. 17., Zsid. 2. 3a. — g) *hosszas és csöndes szenvedés után*: I. Móz. 49. 18., Jób. 3. 20—23; 23. 1—5., Zsolt. 25. 17., 34. 20; 41. 4; 42. 2 sk., 42. 12., 49. 16., 50. 15., 73. 13; 73. 23 sk., 94. 19., 103. 8—13; 112. 4., 116. 8 sk., 116. 15., 118. 17—20; 126. 1—3; 126. 5 sk. Jes. 38. 17., 41. 10; 42. 3; Sir. 3. 24., 3. 26; 3. 31—33; Zak 3. 1—4; Luk. 13. 11—15; 16. 20—22.; Ján. 11. 4., 11. 40; 12. 26; 17. 24; Ap. Csel. 7. 58b., 14. 22b., Róm. 5. 36—5; 5. 10; 7. 24 sk. 8. 17; 8. 18; I. Kor. 15. 31b; 15. 49; 15. 53; II. Kor. 4. 6; 4. 16; 4. 17 sk. Fil. 1. 23. Kol. 1. 12—14; 2. Tim. 2. 11—13; 4. 7 sk.; 4. 18; I. Pét. 5. 10; Zsid. 5. 7—9; 10.35 sk. 12. 11., Jak. 1. 12., 5. 11., Jel. 2. 10b., 3. 21., 7. 13 sk., 7. 16 sk., 21. 4., 21. 7., — h) *kegyes lelkeknél*: 1. Móz. 15. 1., 24. 56., 28. 17., 4. Móz. 23. 10b., 5. Móz. 34. 4 sk. Jób. 19. 25 sk. Zsolt. 4. 9., 16. 11., 17. 15., 23. 1—4., 27. 14., 31. 6., 73. 25; Péld. 4. 18; 14. 32b; 15. 24., Jes 3. 10; 57. 2; Dan. 12. 3; 12. 13; Mt. 13. 43; 25. 21., 25. 34; Luk. 10. 20b; 11. 28; 12. 32; 14. 22b., 24. 5b., Ján. 1. 12., 10. 27—30; 11. 11b., 12. 32., 14. 4—6; 14. 19., 15. 16., 16. 16; Róm. 5. 1 sk. 6. 8—11., 8. 1., 8. 11., 8. 38 sk. 14. 7—9; I. Kor. 15. 10; 2 Kor. 5. 6—8; Fil. 1. 21; 3. 7—11; 3. 13 sk. 3. 20; I. Tes. 4. 17b. sk., I. Pét. 1. 6—9; I. Ján. 2. 25; 5. 2 sk; 5. 11. sk., Zsid. 3. 14., 4. 9 sk., 6. 11 sk., 10. 39; 11. 15—16; 12. 22—24., Jel. 1. 17b. sk. 14. 13., 19. 9. — i) *általános temetési*

textusok: 1. Móz. 3. 19; Józs. 23. 14., 1. Sám. 2. 6., 1. Kir. 2. 2., 2. Kir. 20. 10; 1. Krón. 30. 15., Jób. 7. 1; 8. 9., 12. 10; 14. 1 sk. 14. 5; 16. 22., Zsolt. 8. 5; 25. 4—10; 25. 8; 31. 15 sk. 39. 13; 49. 17., 55. 5. sk., 62. 1., 68. 20 sk., 90. 3; 90. 10; 90. 12; 103. 15—18; 145. 17; Péld. 10. 7a; Préd. 1. 2—4; 2. 4—11; 3. 20 sk. 8. 8; 12. 7; 12. 13 sk. Jes. 40. 6—8; 48. 17; 55. 8 sk. Jer. 9. 23 sk. Ez. 18. 23. 32; Mt. 6. 19—21; 6. 27., 7. 24; 10. 28; 10. 32 sk., 13. 12; 16. 25; 22. 11—14; 22. 29 sk. Márk. 16. 3; Luk. 13. 23 sk; 16. 29—31; 20. 37. sk., 23. 42 sk; Ján. 3. 16; 5. 20 sk., 9. 4; 11. 16; 11. 35; 14. 1—4. Csel. 2. 21; 13. 36; 26. 8; Róm. 2. 6—10; 2. 11., 6. 23; 8. 28; 12. 15b., 14. 12., 1. Kor. 2. 9; 9. 24 sk; 13. 12; 13. 13; 15. 17—20; 15. 26; 15. 55—57; 2. Kor. 4. 18; 5. 1—3; 5. 9; 5. 15; 9. 6; Gal. 6. 9. sk., Ef. 2. 8 sk., Fil. 2. 12; Kol. 3. 1—4; 1. Tessz. 4. 13 sk. 1. Tim. 1. 15; 6. 7—9; 1. Pét. 1. 13; Zsid. 2. 15; 4. 1; 9. 27 sk., 13. 8; 13. 14.. Jak. 2. 5; 4. 10; 4. 13—15; Jel. 1. 8; 20. 12. stb.

Ezzel bőséges anyagot adtunk a templomi prédikáció textus választásához is.

Bibliaolvasási részek; 1. Thess. 4. 13—18; Ján. 11. 1—44; 1. Kor. 15. 20—58; Jób. 19. 25—27; Luk. 7. 11—17. (ifjúnál); Mát. 9. 18—25. (leánynál). Ezenkívül Jób. 17. 14; Zs. 39. 5—13; 42. 2—5. 12; 71. 16—23; 73. 23—28; 90. 1—12; 139. 1—12; Jes. 40. 6—8, 28—31; Jer. 31. 15—17; Ján. 5. 24—29; 6. 37—40; 14. 1—6, 25—29. Róm. 5. 1—5; 6. 8—11; 8. 31—39; 14. 7—10; 2. Kor. 5. 1—10; 1. Péter 1. 3—9; Jel. 1. 8, 17, 18; 7. 9—17; 14. 13—16; Gyerekeknél: Zsolt. 16. 5—11; Mát. 18. 1—4, 10—14; Márk. 10. 13—16; Ján. 10. 14, 15, 27—29; Szülőknél: Zs. 27. 7—10; Hirtelen halálnál: Márk. 13. 33—37; Kegyes lelkeknél: Zsolt. 34. 2—10; II. Tim. 4. 7—8; Idős embereknél: Jób. 1—8; Luk. 2. 25—32.

2. A temetés másik módja a templomban tartott rendes istentisztelet. Ennek lefolyása épen olyan, mint a rendes homiletikai istentiszteleté, azzal a különbséggel, hogy a prédikáció alkalmoszerűségét a halál, illetve a halott egyénisége szabja meg. Átlátható, hogy a temetési prédikáció különbözik a háznál tartott orációtól. Ugyanis az oráció — szinte azt lehetne mondani — inkább házi istentisztelet, tehát benne a személyes, családi vonások domborodnak ki, míg a prédikáció gyülekezeti istentisztelet középpontja s ezért az általános, egyetemes gondolatok uralkodnak inkább benne. Az Út II. évf. 1 számában közölt sorrendet mggtartjuk s csak az egyes pontokat tesszük alkalmoszerűekké.

3. A sirnál már lehetőleg hátraszorítjuk a szabad, homiletikai elemet és a liturgiai részt domborítjuk ki. Nagyon röviden kell szólalnunk, de szólalnunk kell. Ne engedjük, hogy a sirnál csak világi elem búcsuzkodjék sokszor izléstelenül, a pap jelenlétében; az utolsó stációnál szava van a papnak is. Az pedig épen rossz szokás, hogy a pap

nem megy ki a sírhoz, hanem rábizza a halottat a falusi funerátorokra, akik a maguk pogány liturgiájukkal szabadon produkálják ott magukat. A sírnál végzett szertartásnak bibliaolvasásból, imádságból és áldásból kell állani. Jó, ha lehetőleg azonos formulákhoz ragaszkodunk, hogy a gyülekezet lelkébe vésődjék be nemzedékeken keresztül minden szó. Én az I. Kor. levél 15 részének 9—22. 42b—44a, 54—55 és 57 verseit szoktam olvasni, azután Miatyánkot mondok, a halottól votummal búcsuzom és a jelenlevőket megáldom.

A beszédnk és imádságok gondolatanyaga a következő: A halálnak az adja mindig új és mindig megdöbbentő erejét, hogy *sűrített átértékelési kényszer* jelentkezik benne. Egyszerre nyilvánvaló lesz *minden emberi értéknek relativitása*. Vagyon, egészség, fiatalság, boldogság, élet egyszerre oda lesz s vele szemben fölragyog az egyetlen érték: az Isten és az ő világa. Tehát a halál alkalom a természetes és egészséges keresztyén pessimizmus betetőzésére mindazzal szemben, amit a világ adhat és a keresztyén optimizmus felébresztésére mindazzal szemben, amit Isten az ő szövetségében nyújt. Ez magában olyan megdöbbentő, olyan valóságos és igaz, hogy egyszerűen csak reá kell mutatni és nem szabad hatásunkat *superlativusokkal* fokozni. Vannak dolgok, amik olyan nagyok, hogy nem szorulnak jelzőkre, s értéküket minden fokozás csak lejjebb szállíthatja. Ha egyszer az emberi természetnek és a világnak ezt tökéletlenségét szemlítettük, könnyű reámutatni, hogy ennek gyökere a *bűnben* rejlik, az ember azon vonásában, hogy szeret és akar más lenni, mint aminek Isten szánta. A halál ítéletet mondott: tehát a bűn képe itt *szánalmat* ébreszt a halottal kapcsolatban és *félelmet* reánk való vonatkozásban. Végképen elhibáztuk a dolgot, ha a bűn emlegetése a halottal szemben az elégtétel, magunkra nézve pedig az önérzet érzelmeit ébreszti fel. Különben is a halál, bűn, elmulás beszédünknek csak a kiinduló pontját adja meg; a helyzetet szignálja, hogy szárnyaink az Élet magasságai felé lendüljenek. *Ne a halálról, hanem az életről beszéljünk!* ez az alapszabálya minden temetési beszédnek s amelyik oráció nem az élet diadaláról mondott hymnus, lehet nagyon hangulatos elegia, de nem keresztyén beszéd. A mennyei hajlék, a felsőbb világ, a Krisztus életközössége, Isten lelki szférája az, amiről bizonytságot kell tennünk. Ne csak megnevezzük, ne csak magasztaljuk ezeket a dolgokat, hanem *szemléltessük*, mintegy szenünk láttára bontsuk ki. Hagyjunk fel azzal a sületlen racionalizmussal, hogy „emléke szívünkben élni fog“, mert ez nagyon sovány vigasztalás a halállal szemben, hanem legyünk rajta, hogy mindnyájunkon beteljék a Jézus igéje: „Én vagyok a feltámadás és az élet, aki bennem hisz, ha meghal is él az.“

Ha egyszer ezt a központi gondolatot tapasztalativá és valósággá tettük, akkor megvan a beszédünk alkalmoszerűségének a biztosítéka.

Ugyanis e szempont alul visszatekintve, egy csomó kijelentést hoz az egész élet a maga egyéni vonásaiban. A szenvedésben felismerjük az Isten felfele nevelő eszközét, a korai, tragikus halálban az ajándékba kapott boldog átvitetést, a romlás és züllés jeleiben a kemény atyai feddést és olyan ítéletmondást, amely még az utolsó szót nem mondotta ki s ez az utolsó szó a kegyelem. Egyszerre természetesnek találjuk, hogy kedvesünk halála *reánézve* a győzelmes befejezés, reánk nézve egy *új fejezetnek* a kezdete. A fiatal özvegyet Isten megroskaszítja, míg a sírhoz vezeti, de csak azért, hogy onnét hősként térjen vissza. A boldog szülőktől elragadja a gyermeket és átalviszi abba a világba, amelyet igazi otthonuk gyanánt eleve kijelölt: életük centrumát a magasba helyezte át. A halál Istenre nézve az *ő dicsőségének*, reánk nézve az *ő nevelésének* eszköze. Tehát a halottak a mi áldott jóltevőink, köszönettel tartozunk életükért, halálukért.*

Nagyon élesen kell megfigyelnünk a *gyülekezetet* is, amelynek beszélünk. Rendesen nagyon vegyes; olyan emberek előtt is beszélhetünk, akik még sohasem hallottak református papot s olyanok előtt, kik már annyit hallottak, hogy előre tudják, mit fogunk mondani. Szomszédság, tisztelők, kártyapartnerek, kiránduló társak, páholytagok, tisztviselő kollégák, akik egyáltalában nincsenek meghatva, legfönnebb némi bosszúságot éreznek, hogy fekete ruhába kellett öltözködniök. Ezek az emberek nem igénylik a vigasztalást, mert nem is hiszik, hogy legszívesebben az elhunyt jellemzését hallanák s azt is azért, hogy ugyanbizony mit tud mondani a pap *erről* az emberről, akit ők jobban ismertek mint a lelkes, s mégsem tudnának jellemezni. A gyászolók is nagyon sokfélék. Itt egy özvegy, aki bele akar ugrani férje sírjába s félév múlva mással van viszonya; ott egy másik, ki holtig gyászol, pedig senki sem látja sirni. A szertartásosan bömbölő falusi asszony, aki eközben azt figyel: látják-e, hogy *ő* milyen szépen sír s a hófehér, szoborarcú úri nő, ki biztosan tudja, hogy e fájdalomban bele fog halni. Nevető örökösök, mindenüket veszített szülők; hívő, ki atyja kezére bizza legdrágább kincsét, hitetlen, ki stoikus rezignációval nézi a halált s ezen kívül ezer meg ezer különböző típus. Hogyan lehet mindenkinek mondani valamit? Először is segít a *pásztorság*: a pap annyira ismerje hiveit, amennyire csak *lehet*. Másodszor a *komoly tartózkodás*. Reálisnak, egyszerűnek kell lennünk; a dolgokat nevezni meg s nem egyéni benyomásokról perorálni. Főképen pedig: *le a superlativusokkal!* Aki értelmes ember volt, ne kiáltuk ki zseninek, aki *embernek* megjárta, ne tegyük meg *félistennek*. Beszéljünk nyugodtan, melegen, egyszerűen arról, mi az élet értelme és eszménye; mi az ember, ki a keresztyén, mi az élet célja

* Legyen szabad hivatkoznom sajtó alatt levő könyvem egyik elmélkedésére, melynek címe: *A halál életformáló ereje*.

és értéke, mi a halál és mivé lehet az Isten kezében. Ne gondoljuk azt, hogy nekünk 15 perc alatt a sírókat meg kell vigasztalnunk, a közömbösöket meg kell ríkatnunk s magunkat egy új „szónoki sikerrel“ okvetlenül ki kell tüntetnünk. Nem; nekünk komolyan, mély hittel bizonyosságot kell tennünk arról, mit mond a református anyaszentegyház egy kopersó mellett. Lehet, hogy nem fognak gratulálni, de Isten ament mond reá.

Ne akarjunk a beszédünkben *mindent* elmondani. A vigasztalásnak csak az alapakkordjait üthetjük meg, magát a vigasztalást hetekig, sőt évekig tartó pásztori beszélgetés végezheti el. Ehhez pedig a sebek felszaggatására, a fájdalom nagyságának ecsetelésére nincs semmi szükség — ez samánoknak és üvöltő derviseknek való feladat.

A halott személyisége csak a *kapcsolatot*, vagy az *illusztrációt* adja a már említett általános igazsághoz. Minden emberben ott van egy isteni gondolat; gyakoroljuk a szemünket ennek meglátására. Ez a gondolat mindig az *Isten nagyságát* mutatja és sohasem az emberét. Aki az *embert* magasztalja, az nem evangeliumot hirdet. *Minden finom lélekre a maga, vagy övéinek magasztalása elviselhetetlenül kínos*, akinek ez jól esik, feltétlenül miveletlen ember. Egyszerű szemfényvesztést űzünk, mikor a meglevőt az óhajtott, vagy a lehető helyett áruljuk.

Az öngyilkos Cápán Gygytel kálvérii Libinyóvalandót. Katholikus szokás előbb nyomozást indítani meg az iránt, hogy ép elméjű volt-e az öngyilkosság pillanatában s orvosi véleménytől tenni függővé a szertartást. Ezzel azt érik el, hogy a gazdag halott pillanatnyi elmezavarban leledzettnek találtatik, a szegényen rajta marad a bűn felelőssége. Holott — csekély számú kivételt nem véve — majdnem minden öngyilkos teljesen beszámítható tette elkövetésekor. Aztán van akut és krónikus öngyilkos. Aki úgy veszi az ópiumot, hogy 2—3 év alatt hal meg tőle, épen olyan öngyilkos, mint az, aki sokkal kevesebbet vesz be ugyan, de úgy veszi be, hogy pár óra alatt meghaljon tőle. Így vagyunk az alkohollal s más mértéktelenségen alapuló lassú öngyilkossággal. Természetes, hogy az öngyilkos nem lesz „prédikációs halott,“ de azért nem szabad elásatni, mint egy kutyát. Fölötte nem szabad sem vádsem védbeszédet tartani; ki kell emelni, hogy Isten ellen való a tett, de az alaphang ez legyen: „vigyázzatok és imádkozzatok; a lélek kész, de a test erőtelen.“ Inkább arra nézzünk, hogy nem tartozunk-e érette felelősséggel *mi?*

A halottégetésre vonatkozólag az álláspontunk ez: 1. Sem isteni parancs, sem hitvallástétel sehol kifejezetten nem tiltja, igaz, hogy nem is engedi meg kifejezetten. 2. A feltámadás hitének nem mond ellene. 3. A földben is elég a test (desoxydálódik) s a természetes elégést mesterségesen siettetni semmivel sem rosszabb, mint mesterségesen

akadályozni: tehát halottégetés, vagy bebalzsamozás azonegy kalap alá esik. 4. Az egyháznak természetes törekvése, hogy a régi szokásokat megőrizze mindaddig, míg az ujítás kétségtelenül jobbnak nem bizonyul. 5. A kérdés tisztán adiaphoron; ami azt jelenti, hogy a halottégetés actióját meg kell szabadítani az egyházellenes tendenciától. 6. Halottégetésnél a szertartást a kápolnában, az elégetés előtt, a koporsó mellett kell végezni. 7. A hamvakat nyilvános kriptákban kell őrizni.

Igyekezzünk minden szertartásnál a halk gyülekezeti éneket bevezetni és fejleszteni. *Ezen kívül* van helye a művészi kardalnak is. De rekedt kántor-szólók rikoltozását ne tűrjük el, sem a tűzoltó dalárdák gedeoni fazékkongatását. Ahol a gyülekezet a menetben énekel, énekeljen ezután is. Irtsuk azokat az énekeket, amelyekben a halott szájába van adva a szöveg. Búcsuztatást a dékányok végezzék s ne a pap. Különből erről még beszélünk.

Ime, itt közlünk egy pár példát.

1. Liturgia a háznál.

A XC. Zsoltár 2. versét halkán éneklí a gyülekezet.

„Kegyelem nektek és békesség Istentől, a mi Atyánktól és az Úr Jézus Krisztustól. Áldott az Isten és a mi Urunk Jézus Krisztusnak Atyja, az irgalmasságnak atyja és minden vigasztalásnak Istene, aki megvigasztal minket minden nyomorúságunkban, hogy mi is megvigasztaljunk bármely nyomorúságba esteket azzal a vigasztalással, amellyel Isten vigasztal minket. Mert amint bőséggel kijutott nekünk a Krisztus szenvedéseiből, úgy bőséges a mi vigasztalásunk is Krisztus által.”

Halljátok meg testvéreim az Isten ígését, amellyel így szól hozzátok:

„Jöjjetek én hozzám mindnyájan, akik megfáradtatok és meg vagytok terheltetve és én megnyugosztlak titeket és nyugalmat találtok a ti lelkeiteknek (Mt. 11. 28—29.)

Én, én vagyok a ti vigasztalótok. Mint a férfit, akit anyja vigasztal, úgy vigasztallak meg titeket. (És. 51. 12; 65, 13.)

Amit én cselekszem, te azt most nem érted, de ezután majd megérted. (Ján. 13. 7.)

Ne bánkodjatok, mint a többiek, akiknek nincsen reménységük. (I. Thess. 4. 13.)

Amiket most szenvedünk, nem hasonlíthatók ahhoz a dicsőséghez, mely nekünk megjelentetik. (Róm. 8. 18.)

Aki feltámasztotta az Úr Jézust, Jézus által minket is feltámaszt. (II. Kor. 4. 14.)

Légy bátor és erős; veled leszek, nem hagylak el téged, sem el nem maradok tőled. (Józs. 1. 5—6.)

Ne félj, csak higj. (Márk 5. 36.)

Nincsen itt maradandó városunk, hanem a jövődöt keressük.
(Zsid. 13. 14.)

Tudjuk, hogy ha e mi földi sátorházunk elbomol, épületünk van Istentől, nem kézzel csinált, örökkévaló házuk, a mennyben. (II. Kor. 5. 1.)

Uram hova mennénk? Örökéletnek beszéde van tenálad. (Ján. 6. 68.)

Úgy szerette Isten a világot, hogy az ő egyszülött Fiát adta, hogy aki hiszen ő benne, el ne vesszen, hanem örökéletet vegyen. (Ján. 3. 16.)

Uram, növeljed a mi hitünket! (Luk. 17. 5.)

Imádkozzunk.

Mennyei Atyánk, reménységnek és örök életnek Istene, felemeljük a mi szemünket tehozzád, hogy meglássuk a te irgalmasságodat.

Megtört sziveknek legfőbb vigasztalója, légy e gyászbaborult családdal és a felhőkön keresztül mutasd meg a te dicsőségedet. Reád bizzuk siró testvéreinket: töröld le könyeiket s felelj imádságaikra jó válasszal. Szólj hozzájuk szeliden, érthetően, édesítsd meg szívök keserűségét, szenteld meg a próba súlyát és erősítsd meg reménységüket. Tanítsd meg őket gyermeki bizalommal meghajolni előtted, hogy őszinte alázattal így sóhajtsanak: Az Úr adta, az Úr vette el; áldassék az Úr neve érette. *BCU Cluj / Central University Library Cluj*

Atyánk, ki e koporsó által újra szólasz hozzánk, véd a szívünkbe, hogy mi jövevények és zsellérek vagyunk ezen a földön. Még néhány lépés, útunk véget ér és mi megjelenünk színed előtt. Taníts meg minket úgy számlálni napjainkat, hogy bölcs szívhez jussunk. Ne engedd, hogy a gyász napjai után újra elmerüljünk a világ kívánságaiban. Fordítsd a szívünket magad felé, bocsásd meg vétkeinket és tölts ki rajtunk Szent Lelkedet, hogy eggyé legyünk a te szent fiaddal, a mi egyedüli üdvözítőnkkel, mint ahogy ő egy veled. Vele élünk, vele járunk, vele dicsőítsünk téged mind életünkben, mind halálunkban, Mikor pedig megjelenünk a te orcád előtt, találjunk kegyelmet nálad és örvendezzünk neked mindazokkal, akiket itt lenn elveszítettünk. Szent fiadért kérünk, hallgasd meg imádságunkat. Amen.

Miatyánk.

Az Ur Jézus Krisztusnak kegyelme és az Istennek szeretete és a Szent Léleknek közössége legyen mindnyájatokkal. Amen.

XC. Zsolt. első verse.

* * *

A belső ember.*

II. Kor. 4. 16. Ha a mi külső emberünk megromol is, a belső mindazonáltal napról-napra ujul.

Mi marad az ember után ha meghal? Nemcsak gyász, nemcsak emlékek, nemcsak alkotások, vagy romok, hanem mindezeknél sokkal fölségesebb valami: Istennek egy hozzánk intézett izenete. Egy gondolat, mely az odalett életnek értelme, igazsága volt, mely a kóporsó gyászából földereng, mint fekete hajók után a csillogó barázda, ha a nap felé eveznek.

E kóporsó is egy régi, isteni gondolatról beszél: a belső ember diadaláról. Arról beszél, hogy nem az a mi igazi énünk, amelyik látszik, amelyik a világhoz kapcsolódik, belőle él, vele mulik el, tőle függ, hanem az a belső, elrejtett ember, amelynek a külső csak cicomás vagy durva cserépedénye, amely szabad a világtól, mert egyedül csak saját törvényei előtt hajlik meg.

Ezt példazza a mi elhunyt felebarátunk is. Külső embere fáradt, törekeny, félbemaradt, belső embere izmos és szabad. Aki ránézett, azt hitte, beteg galamb, aki beszélt vele, érezte, hogy sólyom. Ugy járt közöttünk, mintha az életre sem volna joga, pedig patricius volt a szellem birodalmában.

Az Isten fénylő keze nyoma pedig ott ragyog, hogy a külső ember romlása ut a belső ember gyarapodására. A vézna, beteg tíu már gyermekkorában elvonult pajtásainak zajos társaságától: milyen csönd lakozhatott a lelkében; milyen beszédes lehetett a magánya, milyen örömet okozhatott neki a munka, hogy üde gyermekkedélynek maradt az, akinek nem volt soha gyermeksége. Távol állott a zugó, forradalmas élettől, amelyet csak közvetett képekben, mintegy tükrön keresztül látott s az az önző, csunya élet széppé vált a közvetett képek délibábjaiban; — azért volt ő olyan naiv, tiszta optimista. Alig látott el szobája faláig, kénytelen volt a végtelenségbe nézni, s így olyan kérdések váltak tisztává előtte, aminőket csak ő tudott megoldani, kinek a játéka is problemafejtés volt. Milyen keveset kapott az élettől, — úgy segített magán, hogy annál többet adott. Egy-egy baráti kézszerítés esemény volt neki s lelkéből egy darabot adott érte; testvéri szeretetre sirig tartó hűség hálájával felelt s ha szeretettel rámosolygott valaki, hetekig sugárzott arca és melegített a szive. Olyan gyöngéd volt: csak erős és egészséges lelkek tudnak gyöngédek lenni; olyan derüs volt, csak meleg és komoly lelkek tudnak ilyen derüt árasztani.

Ime külső emberének romlásából, belső emberének egy egy értékes vonása fakadt. Ami bajnak, csapásnak, végzetnek látszott rajta, átszövő-

* Dr. V. Gy. egyetemi professzor felett. Béna, beteg testben rendkívüli szellem. — Egyszermind mutatóvány sajtó alatt levő könyvemből.

dött a lelkébe, mint áldás, belső szépség. Egyénisége, élete, bizonyágtétel Pál nagy tapasztalása mellett: ha a mi külső emberünk megromol is, a belső mindazonáltal napról-napra ujul. Ez az utolsó óra, a külső ember teljes leveretése nem felszabadulás, nem diadal-e belső emberére nézve?

Miképen nézett Istenre, nem tudom. De azt tudom, hogy Isten mikép nézett reá. Reánézett szeretettel, gyöngéden, örömmel, mint az atya, ki akkora ajándékot ad gyermekének, hogy az roskadozik sulya alatt. Most már megszűnt a teher s az ajándékból csak az áldás maradt. Most mikor megoldódott a végső örök talány, ime látja, hogy az a nagy ismeretlen a szeretet, az örökkévalóság, Isten — az ő Istene.

Imádkozzunk hozzá:

Jóságnak, szeretetnek Istene, áldanak Téged azok, kik e koporsóban nyugvó felebarátunk lelkének jóságát, szeretetét érezték, mert a Te ajándékokat látják benne; könnyörögnek hozzád vigasztalásért mindazok, akiknek lelkén sebet ütött a válás, mert Te vagy a vigasztalás Istene. Mi mindnyájan zsoltárt éneklünk Neked, Élet és Halál szabados Urának, ki átvezérléd az embert földi pályája utjain amaz örökkévalóság felé, amelynek titkaiból jóságod és dicsőségod sugárik felénk. Vezess bennünket tovaszálló zarándok lelkeket, át a jövő ködein és add éreznünk, hogy feléd haladunk Atyánk. Jó azoknak, akik már Nálad vannak és jó nekünk is, mert Te vársz reánk ami Urunk Jézus Krisztus által megmutatott nagy irgalmasságoddal, melybe vetjük a mi reménységünket most és mindörökké, ámen.

Miatyánk.

Istennek ajánlunk, idvezült testvérünk! Az Úr megőriz téged minden gonosztól: megőrzi a te lelkedet! Az Úr megőrzi a te kimeneteledet és bemeneteledet, mostantól fogva mindörökké.

Istennek népe, az Úr áldjon meg és őrizzen meg tégedet!

Világosítsa meg az Úr az ő orcáját te rajtad és könnyörüljön te rajtad!

Fordítsa az Úr az ő orcáját te reád és adjon békességet neked. Amen.

R. L.

Beszédvázlatok.

I.

Elveszített bálványok.

„És monda (Mika): Isteneimet vettétek el, a melyeket készítettem és papomat és elmentetek, hát mim van még egyebem?“ (Bir. 18 : 24a.)

1. Mika abban az időben élt, amikor „nem volt király Izraelben, azért mindenki azt cselekedte, a mi jónkn látszott az ő szemei előtt.“ (Bir. 21 : 25.) Mika is e szerint cselekedett, készített bálványokat, — fogadott papot, házát szentélyé avatta. (Mondjuk el a történetet a 17. és 18. részek alapján.)

2. Elvették isteneit és papját, megfosztották őt legféltebb kincseitől, nyomorultnak, boldogtalannak érezte magát s kétségbeesetten panaszkodik: mim van még egyebem? Nagy volt vesztesége, mert olyan isteneket tisztelt, akiket el lehetett lopni. Maga készítette bálványaira építette hitét, reménységét s boldogságát. Olyan tévedés, mely előbb-utóbb kétségbeesésbe kergeti a lelket. Előbb-utóbb kiderül az ilyen istenekről, hogy nincs értékük, nincs erejük.

3. Modern korunk nem eföd és theráf bálványok előtt hajlong, hanem más bálványok előtt. Mikor a persa sah egy időben meglátogatta hazánkat, visszatérve országába azt kérdezték tőle, hogy a magyarok ugyan milyen isteneket imádnak? A sah elmondta, hogy a magyarok bálványai nagyon különösek. Vannak kerek, arany, ezüst és réz bálványaik és papir bálványaik, a melyeket a zsebükben hordoznak. A pénz bálványa óh mily sok lelket tart fogva! Mások a tudományt bálványozzák; bölcséleti rendszereket. Ezek igazán modern bálványok nem érzékelhető anyagból, hanem elvekből, hipotézisekből összerakott finom bábuk. (Sokan az érzékiséget, mások önmagukat bálványozzák. Szóljunk a babonáról s ahol kell, szóljunk arról, hogy sok református ember is apró szobrocskákat hord a zsebében, amuletteket a nyakában s ezeket tiszteli, ezektől várja a jó szerencsét.)

4. Istennek hála e világháboru e bálványokat ledöndötte. Az emberek százezrei kénytelenek belátni, hogy a pénzt sok esetben értéktelen, hogy a különféle politikai elméletek, sociális tervek, nemzetközi egyezmények, a felületes, kérkedő és üres műveltség — mind olyanok, amiket könnyen elvehet tőlünk a körülmények változása! Érdemes-e ezekben bízni? Méltó-e hozzánk, a teremtés koronáihoz, hogy magunk által készített s kigondolt bálványokhoz kössük boldogságunkat?

5. E rémes napokban nekünk, Krisztus hiveinek szent kötelességünk szeretettel fordulnunk azokhoz, akik elrabolt isteneiket siratják, akik sok csalódás után üres szívvel, hit nélkül, elkeseredve néznek a

jövőbe! Szent kölelességünk szót emelni az igaz Isten mellett, akit senki el nem vehet tőlünk, akiben nincs változás, aki örök szeretetének karjait kitárja mindazok felé, akik elvesztve hiú bálványaikat nem a teremtményekben, hanem magában a Teremtőben keresik igaz boldogságukat.

F—a.

II.

Láttuk az ő dicsőségét.*

Ján. 1. 14. Láttuk az ő dicsőségét,
mint az Atya egyszülöttjének dicsőségét.

Sokan panaszkodtak nekem a mai modern emberek közül, hogy a bibliát nem tudják olvasni, mert száraz, élettelen, idegen olvasmány. Mindig természetesnek találtam ezt, mert azt tapasztaltam, hogy a biblia olyan, mint a *klasszikus zene*: akinek nincs hallása és nincs gyakorlata benne, csak a hangok édes zürzavarát hallja, valami sejtelmes érzésével annak, hogy ez nagyon szép lehet annak, aki érti. A vallás klasszikus nyelvét: a bibliát is úgy kell megtanulni, mint a zenét, azaz benne kell élni s a legegyszerűbb zenei gondolatokon kezdve, *gyakorolva* kell eljutni a legmagasabb alkotásokig. Ennek pedig a bibliánál az a módja, hogy minden gondolatnál igyekezzünk megérteni és átélni azt, hogy mit *érezett* az a lélek, mely ezt a gondolatot megszövegezte.

„Mi láttuk az ő dicsőségét.” E szavakban oly csodálatos, elhalkuló melódia reszket, mint mindön egy halk finalében egyetlen húr oly mondhatatlan áhitattal fejez be egy egész érzésvihart, hogy maga is elhal annak édes súlya alatt. János, az ősz apostol, a boldog hittapasztalások embere, ebben a mondatban foglalja össze a J. Krisztusról nyert benyomásainak tovaúgrott tengerét s ebben az áhítatos sóhajban ott zeng egy emlékké vált mennyei világ minden ígérete.

Ha valaki odament volna Jánoshoz feldúlt, összetört szívvel s zúgolódva hánytorgatta volna: Látod, mily csunya a világ, mily gonosz az élet, milyen nyomorú a föld, ő így felelt volna: „mi láttuk az ő dicsőségét”. És ezzel feltárta volna az egész keresztyénségnek a alapgondolatát, azt, amiért *van* a keresztyénség: A világnak, az életnek, a földnek csak azok előtt van értelme, akik meglátták a J. Kr. dicsőségét.

Mit mondanak rólunk halálunk után majd azok, akik egészen közel állottak hozzánk? Elmondják, hogy látták a mi hibáinkat, gyarlóságainkat — s talán megbocsátották. Kevesetokről elmondják, hogy látták a ti jóindulatotokat, töredékes, esendő igyekezeteket és jóba vették azt, egészen, ami kis darab volt, eredmények, ami alighogy indult. De

* A kolozsvári evangélikus templomban, magasműveltségű gyülekezet előtt.

Jézusról éppen az, aki legközelebb volt hozzá, éppen azért, mert legközelebb volt hozzá, nem tud egyebet mondani, mint azt, hogy *láttuk* az ő dicsőségét. Sohasem hallottak tőle egyetlenegy szót sem, ami gyöngédtelen, fáradt, reménytelen lett volna; sohasem látták gyöngének, magáról megfélemedteknek, emberi gyarlóságban leledzőnek, hanem szakadatlanul csak jónak, igaznak, hűnek, szentnek, isteniének találták, zavartalan tökéletességben, lénye örök harmóniájában. Mily nagyszerű és biztató tapasztalás ez! Mily erős apologia azok ellen, akik az eszmények relativitásáról prédikálnak, akik az emberben az emberit oly könnyen megértik s oly szívesen megbocsátják, hogy ezzel maguk is jogcímet szerezzenek a bocsánatra. Így is lehet élni! Szólt Isten és beleállította világunk középpontjába Jézust. *Ilyenek lehettek*, mert ez az élet, szólt Isten és Jézus megjelent a földön. Megjelent e földön s e ténnyel mintegy azt kérdezi Isten: van-e ennél szebb, magasabb, dicsőségesebb és boldogabb dolog a földön és égen, mint ez az élet? Ha egy tövisbokor mellett liliom pompázik, ez a tény ezt kiáltja feléd: ne elégedj meg a tövissel, liliom is van a világon! Az, hogy egy tövismező közepén ott pompázik Jézus élete, mint egy ékes, mennyei liliom, ezt kiáltja feléd: ne elégedj meg a magad életével, Jézusi élet is van a világon! Ezt mondja János is, mikor így szól: mi láttuk az ő dicsőségét!

De ennél János még többet látott. Ő nemcsak a Jézus *történeti személyiségének* dicsőségét látta, hanem látta benne *az Isten egyszülött fiának* a dicsőségét. Ez pedig két különböző dolog, bár azonagy útnak kezdete és vége s úgy viszonylik egymáshoz, mint a *púv* és a *szentély*. Sokan látják közületek is Jézus alakjának emberi nagyságát, szépségét és tökéletességét s úgy gondolják, hogy ő egy drága, szent kivétel, csodálatos, véletlen kivirágzása az emberi nemnek, amelyik úgy tündöklök a történelem ingoványain, mint egy árva, ott felelt lótsz a kietlen láptenger közepén. Lehet benne gyönyörködni, mint valami exotikus tüneményben, de azért a világ, a környezete nem változik meg.

Ezek azok a részvétre méltó megkeresztelkedett proselytusok, akik ott ülnek a pittvarban és sohasem lépnek be a szentélybe. Nem, Jézus nemcsak egy magányos virág, hanem új életnek, nagy, szent tavaszoknak áldott ősforrása. Benne millió életnek csirái szunnyadoznak s ő nem véletlenül, hanem *küldetéssel* van a világban. Ő nemcsak az emberi nemzetség virága, hanem az *isteni nemzetség* oltógalya, amelyből egy új, lelki emberiségnek kell kisarjadzania. Ő az isteni életnek ősrügye és organizatora, egy lelki tenyészetnek csiratelepe. A biblia úgy fejezi ki, hogy ő az élő Isten egyszülött fia, aki azért küldetett, hogy a belőle születendők számára biztosítsa és átadja az Istenből való életet. Mindaz, ami szóban, vagy tettben kiáradt belőle, nem egyéb, mint az élő Isten életetámasztó, megtartó munkája; minden szavában, minden tettében az Isten megváltó és felszabadító munkássága jút olyan kifejezésre, hogy

az emberi lélek megérthesse, megragadhassa, átélhesse és soha el ne bocsássa a benne megjelenő atyai kegyelmet.

Isten kegyelme szólalt meg belőle, midőn tanított a mennyek országáról oly egyszerűen, hogy az együgyűek előtt is világos lett: mi az élet értelme, célja, szépsége? Az szólalt meg belőle, mikor reáfujt a farizeusok, az írástudók bölcsességére, törvényeire, parancsaira s azok egyszerre odalettek és helyettük egy földfeletti s mégis oly természetes világ üde levegője kezdett leáramlani. Isten kegyelme nyújtotta ki benne láthatatlan kezét, mikor a közelébe érkezett bűnöst leleplezte és megalázta, de akkor is, amikor az összetört bűnöst felemelte, magához kapcsolta és az ő szent, új életének részesévé tette. Isten ereje lövellt ki belőle, mikor a megmentett lelkek elválaszthatatlanul hozzá fűződtek s úgy éltek benne, mint ahogy az oltógalyban él a belőle sarjadt lombkorona és gyümölcsstermés. Isten ítélete fordult irgalomra akkor, mikor ő meghalt a világért s az Isten élete hajtott új tenyészetet, mikor ő a halálból átment az élet dicsőségébe és mint király és főpap átvette az ő láthatatlan, de élő és dicsőséges lelki országának a szervezését.

Ezt látta János: Jézusban az Isten dicsőségét, vagy egyszerűen Krisztust, a megváltó Istent. Látta önmagán, azaz tapasztalta és foglyul esett Jézus által — Istennek. Meghódolt előtte és átadta magát egészen neki. Ezért remeg a hangja s válik az ajkán a beszéd némasággá, midőn elrebegi: láttuk az ő dicsőségét, mint az Isten egyszülött fiának dicsőségét.

Most kérdezem meg tőled: vajjon csak Jánosnak szánta Isten ezt a dicsőséget? Vajjon nem gondolt tereád is, mikor elhatározta, hogy ezt a dicsőséget megjelenti a világnak? Hiszen, te is sokszor oly árvának érzed magadat ezen a világon s gondolsz-e ilyenkor arra, hogy vár reád egy boldog, meleg, mennyei otthon? Oly sokszor fáradnak, szomorúnak, boldogtalannak érzed magad, gondolsz-e ilyenkor arra, hogy pihenés, béke, öröm, újjongó, teljes élet van eltéve számodra? Tudom, hogy mikor magadba szállasz, torznak, hibásnak, eltévesztettnek, beszenyezettnek látod az életedet és gondolsz-e ilyenkor arra, hogy Isten épen ezt a te életedet akarja teljessé, tartalmassá, tisztává és tömörre tenni? Mikor a szivedre ül a halál gondolata, ez a fekete madár gondolsz-e arra, hogy az elmulás hideg rögeiből sugárzó mennyei élet meleg világa bontakozik ki? Nem nézel-e szent irigységgel arra a sok bizonyágtévőre, kik nálad súlyosabb keresztet cipelve érkeztek J. Krhoz, s meglátva benne az Isten dicsőségét, úgy jöttek tőle el, hogy az arczuk századokon át is világít ettől a dicsőségtől? Bizonyára te is azt éreznéd, amit én éreztem, mikor egy világváros temetőkertjében egy igénytelen sír kövén csak ezt a felírást olvastam: Látta az Isten dicsőségét; Bizonyára te is azt érezted volna, hogy ennél, nagyobbbat ennél többet, ennél szebbet emberi életről nem lehet mondani.

Nem kérdezlek tovább. Én tudom, hogy minden emberi szív vágyik az ő dicsőségére. Vágyik úgy, mint a növény napfény után, mint a sas a magasság után, mert érzi, hogy arra van teremtve; az az ő életeleme és abban teljesedik ki az ő lénye.

Ha pedig vágyik reá a szív meg kell tanulnia ezt a látást. Nem megy az olyan gyorsan, olyan könnyen; minden művészetet tanulni kell s így a legmagasabbat: az Istenlátás művészetét is.

Nem úgy megy ez, hogy néha elgondoljuk a Krisztus dicsőségét és gyönyörködünk benne. Az ilyesmi csak tűnő hangulatot ébreszt s bizonyos esztétikai örömet, mely a kép eltüntével egyszerre odalesz. Sokkal egyszerűbb, praktikusabb, realisabb útat kell választanunk: tenni róla, hogy a saját életünkbe beleragyogjon a Krisztus dicsősége.

Mikor valaki beteg s az orvos a napfényt javallja, odaviszik a beteg ágyát az ablakhoz s felnyitják azt, hogy beözönlhessen a napfény. Természetesnek találják, hogy a beteget vigyék a napfényhez.

Igy kell odavinni a mi beteg szívünket a Krisztus dicsőségéhez.

Mindenekelőtt meg kell ismerkednünk Jézussal, barátságot kell vele kötnünk, keresnünk a társaságát. Jézus a szentírásban tart számunkra rendelő órákat: ott mindig megtaláljuk. A protestantizmusnak mégis ez a legszebb meghatározása: protestáns az a keresztyén, aki bejelentés nélkül bármikor beléphet az ő királyának fogadó termébe. S ha egyszer bele nőttünk az ő társaságába s az mindennél drágább lett minékünk, ha megértettük, amit ő mondott magáról nekünk, kezdünk mi is magunkról beszélni neki. Ha meggyőződöttél róla, hogy ő a nagy fájdalomgyógyító: tárd elébe a magad fájdmát. Ha megláttad, hogy ő a bűn nagy ítélője és eltörlője: valld meg neki a magad bűnét; rajtad is könyörölni fog. Ha megmutatta magát neked, mint a legfőbb örömszerzőt: vidd elébe a magad örömét, hadd szentelje meg és őrizze meg számodra. De mindig azzal a tudattal kopogtassunk be hozzá, hogy őbenne Isten dicsősége adatott nekünk azért, hogy a fájdalom drága ajándékká váljon, a bűn és halál legyőzessék s az öröm és élet teljes legyen.

Lassan megy; a művészek nem máról holnapra születnek. Hányszor elfáradt az új a billentyűkön, lehull a kéz a mintázó váznál, de akiben ihlet van, az újra kezdi, míg urrá lesz a maga anyaga felett.

Egyszer urrá lesz életünk közege, anyaga felett a bennünk élő Krisztus. Életünk lassan induló, egyre teljesedő szimfónia lesz, melyben a halál csak egy nagyszerű szünet, hogy kitündököljön a gondolat. Utána új karok, új hangokon folytatják a megkezdett symphoniát odafele. Ez a symphonia: ének az ő dicsőségére. Ámen.

Jőjjetek én hozzám . . .

(Harctérről hazahozott két testvér temete fölött.)

Máté 11. 28: Jőjjetek én hozzám, akik megfáradtatok és meg vagytok terhelve, én megnyugosztalak titeket.

Van ebben az igében valami édes, valami elpihentető. Ugy cseng a zenéje, mint egy biztató haza hívás, amelyet üde hangon kiált játékban elfáradt, tépett, álmos fiai után az édes anya, mikor estende megnőttek az árnyak és nagy hiveség ereszkedett alá. A háborusdit játszó fiúk arcán elsimulnak a játék ébresztette indulatok s lassan elcsittuló szivdobogással sietnek a békés atyai ház küszöbe felé, tovább álmodni hősiek gyermekálmokat.

Ne zavarja meg e kép vigasztaló igézetét az, hogy a két fiú, aki után kiáltott ez a szó, nem volt már gyermek, hanem életük nyár-előjén álló, két fiatal férfi. Ne zavarja meg az, hogy nem játék volt, amiben küzdöttek, hanem a világ legkomolyabb, legvéresebb csatája, amelynél rettentőbb, démonibb valóság még nem gyalázta meg ezt a földet, amely úgy elrútította ezt a földet, hogy millió, meg millió gyermekmosoly sem tudja többé egészen széppé tenni. És ne zavarja meg — oh, hisz épen azért szólok, ne zavarja meg e kép vigasztaló igézetét az sem, hogy nem fáradt fiúk, hanem halott hősök jönnek haza, nem csöndes megpihenésre, hanem örök álomra, nem anyai kéz vetette fehér párnákra, hanem hideg sirba.

Mert ha csak egy parányát érezzük meg a világ fölött örködő atyai szeretetnek, nem lesz-e egyszerre világos előttünk, hogy akár milyen korban *gyermek*ek vagyunk; fáradt, siró, durcás, vagy nevető gyermekei az élő Istennek? Nem lesz-e világos előttünk; hogy a legkomolyabb, legvéresebb világháború is apró gyermekjáték amaz örökkévaló atyai szem előtt, ki szeretetével világokat teremt és bölcseségével mindent jó végre visz. És nem dereng-e fel fáradt szemünk előtt az a rejtelmes igazság, hogy minden halott: alvó gyermek csupán, kinek feje alját atyai kéz vetette meg, álmait atyai gond őrzi és ébredését atyai szív várja dicsőséges új reggelek mosolygó hajnali fényében?

És miért ne éreznék épen ti meg ebből az örök atyai szeretetből egy parányit? Hiszen, ha valakié, úgy a ti szivetek bizonyára megvan érve rá: hives árnyékok telepedtek reá és ez árnyékoknak mázsányi sulyuk van; azt hiszitek, az élet nehéz, pedig a szivetek nehéz. Ti ne tudnátok megérezni ezt a szeretetet, mikor ti úgy tudjátok szeretni azt, aki titeket szeret? Reátok néz onnan felülről az élő Isten atyai szeme s csöndben, szeliden várja, hogy ti felpillantsatok reá. Széthulló világok robaja közt halk, szelid szóval szólit neveteken: Jőjjetek énhozzám,

kik megfáradtatok, megterheltek, én megnyugosztalak titeket. „Fáradt, megterhelt gyermek“ : nem a ti nevetek, nem a mi nevünk-e ez ?

„Én megnyugosztlak titeket“ . . . Egy ígéret, amelyben nem szabad kételkedni mindaddig, míg a feltételét be nem tartottuk *mi*: amíg ő hozzá nem mentünk. Hozzá menni pedig annyi, mint megérezni közel-létét, reábizni magunkat, megérteni az ő akaratát és kiérezni belőle az ő személyes szeretetét. Lehajtott fővel kezét megáldani s akarni az ő akaratát. Valóságnak venni ígéretét s az alkonyat árnyékai, talán rémei között bizonyosra venni a hajnalt, amelyről csak annyit tudunk, hogy dicsőségesebb lesz, mint minden reménységünk.

Ime, ez az Isten a Jézus Krisztusban testet öltve jó elibénk. Jó elibénk, mint a földet besugárzó örök szeretet, jó elibénk, mint a mennyei élet dicsőséges hordozója ; jó elibénk, mint a szenvedés, a harc, a bűn, a vér és a halál felett győzedelmeskedő békesség királya, mint az éjszakából támadó Nap. Fényében derengeni kezd ez a két koporsó s ti csöndesen feléje indultok, mint az Élet diadalmenete . . .

Imádkozzunk.

Atyánk köszöntjük neked, hogy hazavezérelted e halott hősök tetemét az áldott, ősi földbe. Nem zúgolódunk, hogy nem diadalmenetben jöttek haza, ajkukon mosollyal, csákójukon virággal. Haza hoztad őket temetési menetben, porladó arccal, kettétört fegyverrel. Te előtted ez is diadalmenet: az élet diadalmenete.

Tudjuk, hogy felőlük akkor határoztál, mikor még a világ formálva sem volt és hisszük, hogy dicsőséged tündöklik már lényünk örökkévaló részein át.

Kérünk téged, vigasztald meg a gyászoló sziveket a te kikutat-hatatlan bölcseséged és szerelmed szerint. Te a tövisből koronát formálsz, kipusztított szivekben mennyei tavaszt ébresztesz, összetört életből dicsőséges templomot építesz fel. Hajolj alá és gyógyíts meg a sziveket : reád várnak.

Óvd meg azokat, akik még odakünn küzdenek. Gondviselésed boruljon paizs gyanánt ifjú fejük fölé.

Minket taníts meg, hogy nincsen itt nekünk maradandó városunk s vezérelj kegyesen amaz örökkévaló hajlékok felé, ahol majd eltörölsz minden könnyet a szemekről, ahol nem lesz sem halál, sem gyász, sem kiáltás, hanem boldog viszontlátásban szemtől szemben látunk és örökké dicsérünk téged, Istenünket, Atyánkat. Ámen.

VALLÁSOS NEVELÉS.

A konfirmáció reformja.

Konfirmáció egy falusi gyülekezetben.

Többször hangoztatott felfogásunk szerint a konfirmáció óhajtott reformjához az egyetlen út a konfirmációi előkészítés lényegének, módjainak és eszközeinek *typusok szerint* leendő megállapítása és kidolgozása. A falu, a város, a különböző iskolatypusok, a két nem, az egyes gyülekezetek speciális viszonyai döntőleg befolyásolják az egész előkészítés jellegét, az életkor kérdését, az előkészítés időtartamát és paedagógiai formáját, a konfirmációi ünnep időpontját, sorrendjét, a konfirmáltak további együttes lelkigondozásának módját és mindezt eltérőleg, egyénileg, aszerint, hogy kik és honnan kerültek ki a növendékeink? Mint általában az egész lelkipásztori munka, úgy annak egyik lényeges alkotórésze, a konfirmáció sem kezelhető egységes *sablon* szerint: ez az életet, a hatékonyságot ölné ki belőle. Világos ez első sorban magának az előkészítésnek külső kereteit és feltételeit illetőleg. Minden lélektan és paedagógia ellen cselekednénk pld. akkor, ha a falusi gyermekeknek ugyanazon *oktatást* adnók, mint a gimnazista konfirmándusoknak, holott egész eddigi intellektuális képzettségük, egész munkájuk és környezetük, de legfőképen életcéljuk a kultúra és társadalom kereteiben teljesen más. Az is bizonyos, hogy az eltérő életcél mellett az egyház maga is más és más feladatok betöltését várja önálló tagjaitól aszerint, hogy kik azok: falusi gazdákká leendő népiskolát végzett parasztgyermekek, vagy majdan egyetemi pályát végző vezető elemei a nemzeti kulturának? Ép ezért nem *egyforma* önállóságra akarja őket nevelni a keresztyén életben, qualitative értve, helyesebben ahhoz, hogy a falusi gyereket önálló egyháztaggá nyilvánítsa, más kritegiumokat állít fel, mint a városi intelligens ifjunál. Ép ezért az *életkor* kérdése sem egyöntetűen megállapítható dolog; falun korábbra teendő, mint városon. Továbbá a két nem sem konfirmálandó egy életkorban; a leányok fiatalabbak lehetnek, a fiuknak idősebbeknek kell lenniök. Egyik helyen pld. ahogy mi képzeljük a középiskolás ifjak konfirmációját, erőteljesebben domborodik ki az előkészítés intellektuális, mert világnézetképző jellege, más helyen pld. falun az előkészítés inkább az ethikai sík felé tolódik és az életgyakorlat, a próba jellegét öltheti fel. Hogy mennyi ideig kell tartania az előkészítésnek, az nagyon függ helyi

körülményektől. Ezen kívül az egyes felállítható típusokon belül is rendkívüli befolyást gyakorol az előkészítés módjára az épen adott növendék csoport minősége. És így tovább. Lényeges tehát az, hogy a konfirmáció reformjához a helyes út a típusok minél gazdagabb feldolgozásán át vezet. Minél gazdagabb és helyesebb lesz ez a feldolgozás, annál biztatóbb a kilátás arra, hogy a konfirmáció reformjának *egységes* megoldásához közeledhessünk; bár azt hisszük, hogy mindenütt és mindenben azonos megoldása teljesen lehetetlen lesz; néhány alapvető típusnk kell kialakulnia, amelyek köré a lelkipásztorok szabad egyéni munkája csoportosulhat. Ezeknek az egyes típusoknak lényegét, spcifikumát mindennél világosabban kell mutatnia a *konfirmációi káténak*, amely az önálló egyházttag világnézetét és erkölcsi eszményét kell hogy tükrözze. A fentiekből azonban az következik, *hogy egységes, mindenüvé és mindenkor teljesen megfelelő ilyen káté megalkotása lehetetlenség.* Természetesen az egyháznak evidens létérdeke az, hogy a konfirmándusok „hitvallása” az ő történetileg kialakult világnézetét, magát az *egyház hitét* tükrözze és hogy elemeiben, lényegében mindenütt azonos tartalmú legyen. Magának a káténak a fogalma kizár minden egyénieséget a tartalomban; egyházam hit igazságait önkényesen nem formálhatom és változtathatom, hiszen ezek az igazságok történeti fejlődés és küzdelem eredményei, amelyekkel az egyház együtt áll, vagy esik. Egyházam felfogása a Szentháromságról, a sakramentumokról, az egyházzól, a ker. életről föltétlenül kötelezők ránkézve, mint konfirmáló lelkészre nézve ép úgy, mint önállóvá leendő ifjú növendékire. Szóval minden konfirmációi káténak azonos tartalmi igazságokat kell magába foglalnia. Azonban protestáns szempontból mégis úgy áll a dolog, hogy *egyetlen kátét szankcionálni és mindenütt kötelezően használtatni teljes lehetetlenség.* Hiszen az az egyetlen is valakinek a munkája, s benne van írójának egyénisége; a tartalom az egyén lelkén át törve jelenik meg benne; módszer szempontjából pedig épen teljesen egyéni lehet Külünben is a ker. hit- és életeszmenynek olyan intellektuális kifejezését elképzeini, a mely egyaránt megfelelő legyen akár falusi, akár városi, vagy akármiféle iskolatypus keretében élő gyermekeknek, újra csak lélektani és paedagógiai analfabétaság mellett lehetséges. Ugyanazon igazságokat egészen más és más módon tehetem sajátjává s főleg élményévé a nép gyermekének és a középosztálybeli sarjának. Egyiknél már a *mennyisége* is más lehet az intellektuális erő eltérése folytán a megtanítandó anyagnak, mint a másiknál; hát még a rendszere, a kifejezése, a magyarázási módja! Ezen kívül még az egyes típusokon belül is elodázhatatlan determináló tényezők merülhetnek fel.

Az ideális dolog tehát éppen az volna, hogy minden konfirmáló lelkész maga alkossa meg saját növendékei számára, akiket nem Nagy Péter ismer, hanem csakis ő, a maga kátéját, természetesen az egyház

hitéből, amelynek képviselője és védelmezője. Magának kellene a kátét *kitermelnie* az előkészítés folyamán minden egyes lelkipásztornak, mert hiszen őreá bizta Isten, az egyház és a gyülekezet azon ifjú lelkek bevezetését a hit világába és életébe. Azt u. i. élénken érezzük, hogy egy akármiféle egyházi szankcióval ellátott káté bevágatása sem „hiterősítés.” A hitet csak a hit erősítheti, csakis a lelkipásztor személyes, élő hitén át vezetheti ide az út. Természetes, hogy minél lobogóbb hite van a pástornak és minél öntudatosabb vallásos világnézete és erk. eszménye, annál nagyobb kerékkötője és terhe lesz a nemtudományezeredik ig. tanácsi szám alatt elrendelt kis- vagy nagykáté használatára. Ne felejtjük el azt sem, hogy protestáns egyházzal lévén szó, akármiféle káté is mindig *theologiai* irányzatot képvisel, már pedig arra egyetlen lelkipásztor se kötelezhető, hogy meggyőződése ellen akár az orthodox, akár a liberalis, akár a racionalista, akár a pietista irány talaján fakadott és attól természetesen döntőleg befolyásolt káté által iránytassa szabad nevelői munkáját s ezáltal leendő gyülekezte világnézetének kialakulását. Természetesen jelenlegi körülményeink között szó sem lehet arról, hogy minden egyes lelkipásztor kátéíró v. alkotó legyen; de egyházunknak mindenesetre gondolkoznia és gondoskodnia kellene arról, hogy legalább a két alaptípust: *a falusi (népies) és a városi (intelligens) konfirmációi kátét* elkészíttesse, mégpedig minél több oldalú tapasztalás és paedagógiai kísérlet felhasználása alapján és lehetőleg úgy, hogy még ezek keretén belül is módot engedjen a lelkipásztornak speciális gyülekezte körülményeiből következő szabad, egyéni és célszerű eljárásának érvényesítésére. Erre ugyanis minden körülmények között igényt kell tartanunk. Nemcsak a városi és a falusi gyülekezet és konfirmándusok között vannak mélyreható különbségek, de pl. csak a *falusi* gyülekezeteket véve figyelembe, ezek között is nagy eltérések vannak, más egy nagy virágzó alföldi magyar falu népe és ifjusága és megint más egy nemzetiségi tengerbe kis szigetként beleékelte maroknyi erdélyi falu szegény és kulturátlan gyülekezte. Ehez képest minden pástori munk s így a konfirmáció is más lesz itt és ott. Vegyük fel például az utóbbit, egyikét a szegény, elhagyatott erdélyi kálvinista gyülekezeteknek és nézzük meg, hogy az adott körülmények hogyan befolyásolják és alakítják a konfirmációi előkészítés jellegét. Mintegy 1000 (ezer) főnyi kálvinista gyülekezetéről van szó, melyet mindenfelől románság vesz körül. Az ezer lélekből jelenleg csaknem háromszáz, a színe- java hadban van, vagy hadimunkát teljesít. Az iskola 1914. óta csak névleg működik, alig van benne gyermek, de 10 éves koron felül egyáltalán nincs. V—VI. osztály és ismétlőiskola harmadik éve nincs. A jelenlegi tanév még most januárban sincs megnyitva a dühöngő skarlátjárvány miatt. A 10 éven felüli gyerekek mindannyian be vannak fogva gazdasági munkába, mely annyira leköti őket, hogy

semmi lelki foglalkozásra v. foglalkoztatásra nincs idejük. Ifj. egyesületet fenntartani ilyen körülmények közt lehetetlen. A községben egy 30 főből álló adventista-szekta van, jobbára asszonyokból áll, tulnyomólag a ref. egyházból léptek ki. Jelenleg 2 év óta nem volt a faluban konfirmáció, részben azon régi erdélyi szokás alapján, amelyről lehet vitatkozni, hogy a kis gyülekezetekben *kevés* gyermek lévén, elég két évben egyszer konfirmálni, részben a háború okozta említett elfoglaltsága miatt is az ifjuságnak. Ez az utóbbi az oka annak, hogy különösen a fiuk, már a 10 életévtől kezdve állandóan, még télen is a mezőn lévén (pásztorokodnak), igazi ifjusági munkáról, lelkigondozásról szó sem lehet, aminek szomorú hatása rakotláncan és féktelen életükben már jelentkezik is. A leány-ifjuság élete sem kifogástalan; ez utóbbit a szekta is kerülgeti és hódítgatni próbálja állandóan. Közben egy egész esztendeig papnélkül volt az eklézsia, jelenlegi lelkésze egy év óta működik ott. A gyülekezeti szellem egészben véve, legalább külsőleg jó: templomba, vallásos estélyre, énekorára a felnőttek (többnyire asszonyok jelenleg) buzgón járnak; a gyülekezet élete azonban nem mentes az általánosan elterjedt keresztyénellenes bűnöktől. A gyülekezet történeti öntudata halvány, az iskolai vallástanítás újabbi munkájának nyomai egyáltalán felfedezhetetlenek.

Ami a konfirmációt illeti, kétévenként volt szokásban tartani, 14—15 éves fiuk és leányok konfirmáltattak, előkészítésük *kizárólag oktatás-jelleggel* húsvétól áldozó-csütörtökig tartott, tehát cca 6 hétig; a konfirmációi ünnepély kikerdezéssel és úrvacsorával együtt egyszerre tartatott meg. Konfirmáltak egyesülete nem alakult és külön lelkigondozásukra lépések nem történtek. A konfirmándusok egyetlen *ténykedése* az volt ősidők óta, hogy a konfirmáló lelkésznek, hála fejében, a konfirmációt követő nyáron egy búzatábláját, táncmulatsággal egybekötve, learatták, (persze ez a papnak többbe került, mint a fizetett napszamosok munkája, de ez mellékkés.) Tegyük fel, hogy ilyen viszonyok között kell most a lekipásztornak ebben az évben konfirmációt tartani. Az előkészítés munkáját tehát részben állandó, részben jelenlegi állapotok és körülmények determinálják. Az ifjuságra vonatkozólag azonban a jelenlegi állapotok nagyrészt az állandókból alakultak ki. Eltekintve most attól, hogy milyen nehéz feladat lesz a jelenlegi viszonyok között a konfirmándusokat 6 hétig nap-nap után, a tavaszi munkaidőben összetartani és együtt tartani, részint meg milyenek azok az állandó és időszakos körülmények, amelyek a munkára nézve előnyt, vagy akadályt jelentenek.

1. A munka *előnyére* szolgálnak:

a) a felnőtt gyülekezet külsőleg legalább buzgó templomossága és vallásos érdeklődése.

b) életkor (14—15 év) falun eléggé megfelelő volta.

Több előny nincs.

2. A munka akadályai:

- a) a konfirmáció ritka időközökben való tartása,
- b) a szekta befolyása,
- c) a felnőtt gyülekezet történeti öntudatának és öntudatos keresztyén kálvinista életének hiányossága,
- d) az erdélyi konf. előkészítés tradícióvá vált intellektuális jellege (tisztán oktatás, éspedig a káté betanítása),
- e) az ifjúság külön lelkigondozásának és egyházi fegyelmezésének hiánya,
- f) az eddig konfirmáltak további lelkigondozásának hiánya,
- g) a szertartásnak szintén tradícióvávált összekeverése a hitvizsgálattal (kikérdezés),
- h) mindezeknek a bajoknak súlyosbodása a jelenlegi háborus nehézségek, különösen az iskolai tanulás hiánya s az állandó gazd. elfoglaltság és a fiuknál a folytonos nomád életmód által.

A lelkipásztornak tehát ez esetben lesz valószínűleg annyi könnyébsége, hogy a templomos és buzgó külső vallásosságú felnőtt gyülekezet hajlandó lesz az ifjúságot ösztönözni a konf. előkészület buzgó végzésére és hogy a növendékeket elég fogékony és fejlett életkorban kapja munkájához, az adott viszonyokhoz képest. Ezzel szemben azonban ott állanak a nehézségek, legfőként az, hogy gondozatlan, fegyelmezetlen, iskolából régen kikerült, lelki munkától elszokott és iskolai vallásos oktatására alig emlékező ifjúsággal áll szemben; akik előtt más konfirmált nemzedék jó példája sem áll, s akik szokásból, hagyományból jönnek konfirmálni, de az önálló ker. életről fogalommal sem bírnak, tehát annak vágya nem is mozgatja őket. Ily körülmények között látnivaló, hogy a konfirmációi előkészítésnek sokoldalú, intenzív lelkipásztori munkává kell lennie, melyet egyszóval új gyülekezetteremtésnek nevezhetnénk. Ennek a munkának az adott körülmények között maga a konfirmációra való néhány heti előkészítés csak a *kezdet*e lehet; jöllehet a konfirmációnak bizonyos tekintetben betetőzésnek, koronának kellene lennie az ifjú eddigi vallásos nevelésének épületén. Itt azonban erről szó sem lehet. Mivel azonban a konfirmáció a keresztyén életnek egy olyan metszőpontja, melyben ugyanakkor, amikor az eddigi élet sűgarai találkoznak, egy új önálló élet sűgarai ágaznak szét, voltaképpen a konfirmáció *kezdetnek* is tekinthető, az önálló keresztyéni élet kezdetének. A fent leírt körülmények között annak is kell tekintenünk és aszerint kell eljárunk. A lelkipásztor munkája ebben az esetben kettős feladat előtt áll:

- a) Az épen most konfirmálandó növendékek előkészítésének az adott körülmények közt lehető leghelyesebb elvégzése;
- b) A jövőre konfirmálandó növendékek nevelésének az előkészítés érdekéken való szervezése és megindítása.

Ami az elsőt, a *jelenlegi* konfirmándusok előkészítését illeti, számotvetve az előnyökkel és a nehézségekkel, a következő elvek és módok szerint gondoljuk megvalósíthatni:

A lelkipásztornak mindenekelőtt tisztában kell lennie azzal, hogy a jelen esetben mit tartson előkészítése lényeges céljának? Mivel teljesen elhanyagolt és minden tekintetben gondozatlan ifjúsággal áll szemben, szó sem lehet az előkészítés egyoldalú voltáról. Nem tekinthetjük egyedüli feladatunknak pld. az ifjúság *megfegyvelését*, új életrendjének megalkotását, vagy elhanyagolt *vallásos oktatásának* lehető olyan pótlását, amely elemeiben az egész iskolai vallástanítást megismételje; vagy pld az ifjúság bevezetését a templom gyakorlásában, az egyházi éneklésbe és így tovább. A problema nehézsége éppen abban van, hogy az összes elhanyagolt elemek harmonikus érvényesítésével *igyekezzünk* eredményes munkát végezni. Ez a feladat pedig olyan óriási, hogy egyes részei önkényt értetődőleg kifognak tolni a *konfirmáció utánra*, mivel a jelenleg rendelkezésünkre álló idő elenyészően csekély a feladathoz képest. Vezérelvünknek annak kell lennie, hogy ezen elhanyagolt ifjúságot magába a keresztyén *életbe* vezetjük be. Ez két egymástkiegészítő módon történhetik: a) *előkészület* és b) *próba* útján. Az *előkészület* lényeges elemei lesznek mindenekelőtt az ifjúság *összetartása és fegyvelése* úgy az előkészületi órákon, mint a mindennapi életben. A lelkipásztor minden rábíró, megható és megindító nevelői eszközzel elsősorban arra *igyekezzék*, hogy az előkészület idejének magasztos ünnepiességét a növendékek erős meggyőződésévé tegye; mutason rá, hogy ezalatt az idő alatt ők a gyülekezet, a lelkipásztor, azután családjuk és főleg Isten különös figyelme alatt állnak, mert ők az egyház remény-sége, jövőjének biztosítéka, ezért aggodó szeretet kíséri őket e napokban mindenfelől. Rajzolja le előttük a tiszta, szent, ártatlan és hősi keresztyén élet szépségét és dicsőségét, kívántassa meg velük azt, a lélek hősi vágyainak felkeltése által. De itt ne áljon meg. Szervezze is őket. Életüket helyezze felügyelet alá; ő maga, a presbyterium, a család, a gyülekezet, de főleg önmaguk egymásközi felügyeletének légkörébe. Legyen minél többször közöttük és folytonosan ösztökélje őket a jóra. Legyen hozzájuk szigorú, de szeretetteljes; gondja legyen egész külső viselkedésük és magatartásuk szabályozására is. Egyszerűen ébressze fel bennük a kiemeltettség, a figyelem és az aggodó szeretet körében való járás fegyvelő gondolatát és érzését. Hasson oda, hogy az előkészületi órákra pontosan megjelenjenek és erre használja fel okvetlenül a gyülekezet befolyását is. Az összetartás és fegyvelés mellett vezesse be növendékeit az egyház *liturgiális* közösségébe is. Minden óra istentisztelet legyen, az imádság légkörében folyék le; a templomban történjék és gondunk legyen a növendékek buzgó és miről szebb éneklésére, ill. az arra való külön előkészítésre is. Csakis ezalatt

az idő alatt lehet buzgón és jól éneklő gyülekezetet nevelni. Állítsuk be az egész készülődést a majd felveendő Urvacsora jegyébe; sokat beszéljünk arról a közösségről, amelyre a szent asztalnál Krisztus vár bennünket; egyszóval előkészületük legyen kultusz-jellegű, vegye körül állandóan annak titokzatosan megrendítő légköre; ne féljünk attól, hogy ezzel kárt teszünk lelkük világosságában, józan eszük szerint való gondolkozásukban: igyekezzünk arra, hogy ezt a józan világosságot hassa át a mennyei fényesség egy egész életre. Legfontosabb része, eleme az előkészítésnek a *hitközösség* megteremtése. Ennek módja, eszköze a *kátétanítás*. Eddigél szinte kizárólag ebben merült ki az egész előkészítés. Ez természetesen egyoldalú és terméketlen felfogás volt. Az oktatás az előkészítésnek csak egyik része lehet, hiszen nem az a célunk, hogy vallásvizsgára készítsük őket elő, hanem a szent és gyümölcsöző keresztyén életre. Mivel azonban a káté, egyáltalán az oktatás a *gondolati* síkban ábrázolja az *egész* ker. életet, azért kétségtelenül a legfontosabb része marad az előkészítésnek, mert minden további tevékenység csak ennek, az idealiter elsajátított életeszménynek gyakorlati megvalósítása lesz; ami nélkül azonban terméketlen maradna. A konf. oktatásnak semmiképpen sem szabad kimerülnie a káté *betanításában*; lényege épen ezen tételekbe szedett igazságok, a ker. világ- és életnézet szemléletekbe, érzelmekbe és cselekvésbe: egyszóval életbe való feloldása. A kátéről alább részletesebben fogunk szólni. A közös hitnek az előkészítés folyamán erős, elszakíthatatlan *szeretközösségbe* kell kapcsolnia a növendékeket a pásztorral és egymással. Egy szinte teljesen elhanyagolt feladat ez. Az egész gyülekezetteremtő munka leglényegesebb alapfeltétele épen az pedig, hogy azalatt a szent, ünnepélyes előkészületi idő alatt megéreljljük a keresztyén barátságunk, a testvéri szeretetnek eltérhetetlen közösségét az ifjúságban, Mindenekelőtt minden erőnkől arra igyekezzünk, hogy a növendékek között állandó kéesség, egyetértés, szelid és tiszta barátság álljon fenn. Haragot civódást egy percig se tűrjünk és ha előfordul, azonnal békéltessük meg őket. A megbocsátás és a megbánás érzését itt kell gyakorolnunk és léletté tennünk. Pozitíve pedig igyekeznünk kell ezen barátság ápolására és fejlesztésére a növendékek között. Vezessük rá őket az egymásért viselt lelki felelősség gondolatára, adjunk alkalmakat és gyakoroltassuk velük az egymáson való segítség, az egymást támogatás, az egymásért való lemondás és önfeláldozás keresztyén tényeit. Persze ennek a munkának részletezése lehetetlen, hiszen a lelkipásztor egyéniségének, egyéni bánásmódjának, takarékoságának, őszinte jóakarátának és szeretetének mértékén és minőségén fordul meg. Ezek az előkészület lényeges vonásai.

A *próba* alatt értjük a növendékek új életének gyakorlati megvalósítását és ellenőrzését. Ez kétségtelenül a munka legnehezebb része, de olyan valami, ami nélkül soha sem lesz igazi élet a gyülekezetünk-

ben. Lényege az, hogy a növendékeket, erejükhöz, korukhoz és körülményeikhez képest bele kell vezetnünk a *gyülekezeti munkába*. Azt kell kipróbálnunk, hogy az egymásközött megteremtett, vagy alakuló hit- és szeretetközösséget a növendékek hogyan viszik át a gyülekezet egészébe, hogyan formálják át a gyülekezeti szellemet? Alapja ennek a munkának azon meggyőződés erős felébresztése a növendékek lelkében, hogy „a hit cselekedetek (a szeretet élete) nélkül halott.” Ki kell dolgozni számukra, külön a fiúk, külön a leányok számára egy kis programot, mely szerint a ker. életet gyakorolják, ezt egymásközt ellenőrizték s arról beszámoljanak. Természetesen a program elemeit mindenkor adott helyi körülmények döntik el. Lényeges az, hogy az ifjúság önmagát mentse meg a romlástól és lassan-lassan új áramlatot vigyen be a gyülekezet vérkeringésébe. Önkényt értetődik most már, hogy ennek a próbának a *konfirmáció után* át kell alakulnia a konfirmáltak *állandó lelkigondozásává* és állandó, tervszerű *gyülekezeti munkájává*. A pásztor a konfirmáció után is maradjon legjobb személyes barátja az ifjagnak, irányítsa életüket, igyekezzék a jó érdekében befolyást gyakorolni minden döntőbb lépésük megtételénél és így nevelje őket tovább, hogy belőlük természetes úton válogathassa ki gyülekezete leendő vezetőségét. Történhetik ez a további lelkigondozás a *konfirmáltak egyesületének* megalakítása és vezetése által, de történhetik anélkül is, személyszerinti kezelés útján. Nem az egyesület a fő, hanem a további hatás és munka. A fent leírt körülmények között, a hol a konfirmáló ifjúság hiányos vagy egészen elhanyagolt *vallásoktatás* után jött konfirmálni, a konf. utáni munka egyik lényeges alkotórészének kell lennie a vallásoktatás hiányainak pótlását, illetve a vallásos világnézet gazdagítását és kiegészítését célzó nevelői munkának. Ezeket a hiányokat nem pótolhatjuk a konf. előkészítés nehéz hete alatt, hisz akkor egyebet sem tennénk, mint tanítanánk és az eredmény úgy is kétes lenne; lehetetlen pld. a biblia ismertetését, az egyház és a felekezet történetét, a hit- és erkölcstant ezalatt az idő alatt *megtanítani*, ez az eljárás a konfirmációi előkészítés teljes félremagyarázása volna; minél nagyobbak a hiányok ezen a téren, annál inkább bizonyos az, hogy a konfirmációi előkészítés nem merülhet ki pusztán oktatásban és hogy a feladat a konfirmáció utáni rendszeres megoldásra vár.

Viszont azonban az *ezután konfirmálandó* növendékek körében a lelkipásztornak már most szerveznie és indítania kell a nevelői munkát és éppen arra kell törekednie, a mi ideális fokon elengedhetetlenül szükséges, hogy a *konfirmációt már egy teljes, ha elemi is, de befejezett vallásoktatás előzze meg*. Az előbbi mód, az oktatás alapos megadásának a konfirmáció utánra való kitolása csak a legcélszerűbb és szükséges *megalkuvás* olyan körülmények közt, a mikor a lelkipásztor előbb el nem végezhetette azt, más pedig nem végezte el; viszont a

legjobb előzetes vallástanítói munka sem pótolhatja a konfirmált növendékek közt továbbfolytatandó világnézetépítő munkát, a mely lassanként a felnőtt gyülekezet gondozásának, építésének és az igehirdetésnek munkájába torkollik bele. Lényeges az, hogy a lelkipásztor már az el. és ismétlő- iskolai vallástanítást is a konfirmáció célja szerint rendezze, az iskolai oktatásban már adja meg a majdan önálló egyháztag vall. világnézetének, erk. felfogásának szilárd elemeit és főleg ne engedje meg, hogy a gyermekek a konfirmáció előtt rövid ideig is vallásos építés és gondozás nélkül maradjanak. Ha már az ismétlőiskolából is kikerültek és még nem konfirmálandók, ifj. istentiszteletet és vasárnapi iskolák útján végezze ezt a munkát, vagy alkossa meg a *konfirmálandó ifjak egyesületét* és ott teremtsen előiskolát a konfirmáció előkészítés számára.

*

Az egész konfirmációi előkészítés centrumában okvetlenül a *káté-tanítás* áll, mint ideális hordozója azon javoknak, a melyeket a leendő önálló egyháztag életében realizálni van hivatva. A konf. kátének egyházunk hitét, abból fakadó vall. világnézetét és erk. eszményét kell a lehető legegyszerűbb és legegyszerűbb formában tartalmaznia. De amint kifejtettük, a kátének semmiesetre sem lehet célja pótolni, vagy nyújtania egy egész, befejezett, kerek vallásoktatást. A konf. kátének semmi körülmény közt sem lehet feladata a Biblia ismertetése, az egyház történetének előadása, hit- és erkölcsitani alaptények nyújtása, hanem egyszerűen *ami hitünk és életünk* rövid, megragadó, megindító tükrözőjének kell lennie. A kátéban konfirmandus ne kapjon ilyen kérdéseket; hány részből áll az ember? mi a vallás? van e Isten? hogy lett a keresztyénség államvallássá? hány tanítói könyv van az Ótestamentumban? etc; mert ezek a vallásoktatás körébe tartozó dolgok és kérdések, míg a konfirmandusnak *hitét* kell öntudatos élményévé tenni és *életét* kell belelendíteni a Krisztus utjába. A konf. kátének mindenesetre kell utalásokat tennie a vallásoktatás elemeire, hiszen azokon épült, de lényeges különbség az, hogy azoknak tényeivel szemben itt imperatív igazságok állanak. Most már minél jobb vallásoktatás előzte meg a konf. előkészítést. annál kevésbé van szükség a kátéban arra, hogy adatokkal és történeti tényekkel dolgozzunk; viszont annál nagyobb tér nyílik a hit- és erk. tudat mélyítésére és tartalmi gazdagítására. Minél intelligensebb ifjúsággal van dolgunk, annál inkább szélesedik ki a káté a ref. keresztyénség vallásos világnézetének és erkölcsi életfelfogásának tükrévé; minél kevésbé intelligens és gondozott ifjúsággal van dolgunk, annál jobban szűkül össze a káté egy határozott, épen itt szükséges életforma megindító eszközévé. Ezért nem lehet szó mindenütt ugyanazon káté tanításáról, hanem mindenütt olyan kátéra van szükségünk, amelyik

növendékeink eddigi vallásoktatásának, jelenlegi minőségének és élete céljának leginkább megfelel

Gondoljunk a fent leirt falusi gyülekezetre, a hol a vallásos oktatás nyomai elűntek, az ifjuság fegyelmetlenül, a szellemi munkától teljesen elszokott, sok már olvasni sem tud jól. Lehet e ezeknek ugyanazt a terjedelmű, tartalmu, módszerű és nyelvezetű kátét tanítani, mint a városi ifjaknak? Hiszen mire olvasni megtanulnák, vagy megérteni kezdenék, az időből már kifogytunk. Viszont lehet-e a ker. életnek épen azon kérdéseit mellőzni, a melyek épen ebben a gyülekezetben befolyásolják a hívek életét és amelyekkel való leszámolásban nyilatkozik meg keresztyénsége és erkölcsi jellemének ereje? Azért ide egy szocialis kátéra van szükségünk, amely a lehető legrövidebb és legmegragadóbb formában tárja fel előttük a ker. ember ideálját *ebben a gyülekezetben*. Egy ilyen kátében a fentleirt gyülekezetben konfirmálandók számára okvetlenül szükséges:

1. A tört. öntudat erőteljes kidomborodása [Miért vagy kálvinista? Mit jelent: kálvinistának lenni?] a gyülekezet tört. öntudatának sorvadásá miatt.

2. A felekezeti szempont erős, pozitív, építő érvényesítése [A szekta ellen.]

3. A hősies keresztyén jellem és a tiszta, nemes, ker. élet megragadó felmutatása [a fegyelmetlen erk. élet tiszta és az elhanyagolt, godozatlan, elporiasodott életmód miatt.] a Jézus Krisztus személyiségén keresztül.

Ezeken kívül a gyülekezetben uralkodó bűnök, a ker. élet épen itt fennforgó akadályai és nehézségei kerüljenek helyes megvilágításba. Általában egy új életideál felmutatása szükséges, éspedig az adott viszonyok közt kívánatos és szükséges formában. Vigyáznunk kell arra, hogy növendékeink eddigi képzettségének és minőségének megfelelően a káté a lehető legrövidebb, a kérdések száma a lehető legkevesebb, a magyarázat a lehető legellemibb legyen. Az előkészítő órákon aztán ezeket a kérdéseket részletesen, megragadóan fejtegethetjük, tanításunkban kitérhetünk a Biblia és az Egyháztörténelem tényeire, adataira, fejtegethetjük a réghallottakat; Bibliát különben is állandóan használnunk kell. Az legyen a fő, hogy a kezükbe adott kis káté valóban életük vezérfonala lehessen későbbben is.

Következő számunkban bemutatunk egy ilyen egyszerű kis falusi gyülekezet konfirmándusainak számára használandó *kátétervezetet* és annak egyik kérdését részletes *tanításban* feldolgozva.

M. S.

ÉGYHÁZI ÉNEK ÉS ZENE.

Rovatvezető: Seprődi János.

Bach Praeludiuma. Ezzel az a sajnálatos baleset történt, hogy a nyomda mult évi 6. számunkban négy első sorát felfordítva nyomta le. A corrector végtelenül sajnálja a hibát s azzal védekezik, hogy a háborus állapotok, mint mindenütt, a nyomda-iparban is lehetetlen helyzeteket teremtettek: nincs kellő számú személyzet, s a mi van sem mind egyforma. Ez az oka pld. annak is, hogy bár vannak a nyomdának szedett kótái, melyekből valóban szép, bármely hazai céggel versenyző hangjegy-nyomást lehetne előállítani, ez idő szerint, alkalmas szedő hiányában, kénytelenek vagyunk megelégedni a sokkal nehezebben olvasható és kiállításra sem olyan szép kézirat-hasonmással.

Egyházi énekügyünk állapotrajza.

Nehéz és egyben kényes feladat lehetőleg összefoglaló egész és mindenben találó igaz képet rajzolni a ref. egyházi énekügy jelenlegi állásáról. — Nehéz, mert területileg is sokfelőlről, tárgyilag is sok oldalról kell összehordani a jellemző adatokat; kényes, mert sok ágaboga lévén ez ügynek, a vele való kritikai foglalkozás sok valódi és képzelt érdeket sérthet s több és nagyobb fokú érzékenykedést ébreszthet fel, mint a mennyire egyházi énekügyünknek a jó és helyes irányban való fejlődés érdekében szüksége van.

Kérdés az is: lehet-e ilyen szétfolyó, ezerfelé ágazó szellemi folyamatról *egyetemes* képet rajzolni? S a végén is: nem kell-e megelégednünk többé-kevésbé jellemző *mozaik-képpel*, melyben egyes feltűnő vonások élesen előtűnnek ugyan, de az egész, a terület nagyságába belevesző távlat hiánya miatt mégis csak szétfolyik és elmosódik.

Erről a kérdésről különben egész könyvet lehetne s tán kellene is írni. Benne lenne a református nagyarságnak több mint háromszázados nyomorúsága és ügyetlensége; általános művelődési szempontból sem volna minden tanulság nélkül egy ilyen könyv vagy hosszabb tanulmány. Én most megelégszem egy pár megjegyzéssel, melyeknek különös súlyt az ad, hogy a hozzá szolgáló adatokat kivétel nélkül mind közvetlen szemléletből és személyes tapasztalatból merítettem.

Voltam a Dunán-tul: *Pápán*; Felső-Magyarországon: *Rimaszécsen* és *Sárospatakon*; az Alföldön: *Debrecenben* s a Duna és Tisza közt: *Új- és Ó-Szivácon*; Erdélyben: *Bethlenben*, *Rettegen*, *Bacában*, *Désen*, *Kolozsvárt*, *Marosvásárhelyt*, *Kibédén*, *Gyergyószentmiklóson*, *Székelyudvarhelyt*, *Fülében*, *Bordocon*, *Olaszteleken*, *Közéapjtan*, *Bölonben* s a szászság és oláhság

tengerébe beékelt *Kóboron és Wohldorfon; Tordán és Tordosan; Küküllő-Pócsfalván és Bágyban; Sepsiszentgyörgyön és Tordaszentlászlón* stb.

És mit láttam?

Vannak 20—30 ezer koronáig jövedelmező kántori állások és vannak helyek, a hol a kántor egész családjával maga kapálja a fizetésbe kapott sovány kukorica földet (tanuló koromban magam is részt vettem ilyen kántorkapáláson) mivelhogy napszámosra nem jut a kántori fizetésből. Vannak 10—20 ezer koronás orgonák, a melyek mellett zenei analfabéták ülnek vagy éppen nincs is mellettük senki: viszont zeneileg képzett kántorok rongyos iskolai harmoniumokat nyomkodnak vagy kopaszon énekelnek minden orgonakiséret nélkül. Hallottam falusi templomban falusi közönség előtt *Bach* verseny-darabjait játszani zörgő csontú, avatag orgonán; míg a városi kántor művelt közönség előtt a legújabb szerkezetű orgonán is még a régi *Botos*-féle lókóták átírásait nyomorgatta. Találkoztam olyan kántorokkal, a kik zenei tudásuk, szép ének-hangjuk és művészi érzékük révén, akármelyik városi zeneintézet tanári karába beillettek volna; de nem lévén megfelelő környezetük és megértő közönségük: egyik felhagyott a már szinte művészi tökéletességig vitt hegedüléssel és a sokkal jövedelmezőbb disznóhízalást gyakorolja; a másik söröző és borozó társaságok éjjélutáni kedvelt népdalénekesévé züllött; a harmadik, legszerencsétlenebb, ambíciójában letörve, elégedetlen lélekkel és türelmetlen szívvel vonja az igát, mint a kire elviselhetetlen súllyal nehezedik azaz egész életre szóló tudat, hogy nem jó helyre lépett, nem jól választotta meg a pályáját.

De találkoztam olyan kántorral is, a kinek egyetlen ének-szavát se lehetett megérteni, mert minden ének-szöveget *á*-gatva énekelt végig. És találtam egyet, a kire már messziről felhívták a figyelmemet, hogy bár öreg ember és hosszúszerű vikszolt csizmában jár, az összes zsoltár- és dicséret-dallamokat könyv nélkül éneklí és játsza orgonán. Próbát énekeltettem vele s tényleg mindeniket tudta, de egyikre se lehetett ráismerni. Csak futta egyfelé, mint a perces.

Különös szerentsémnek tartom, hogy személyesen ismerhettem s működését egészen közlrol figyelhettem meg Magyarország (tudtomra) eddig egyetlen *női kántorának*, a kit amerikai jellegű szabadelvűséggel egyik nagy erdélyi ref. község számára engedélyezett a felsőbb hatóság. Meg kell mondanom, hogy ennek a női kántornak a működése minden tekintetben kifogástalan volt. Orgonázni ugyan kutyafuttában és csak házilag tanult, de abban is felülmúlt sok felületes és lelkiismeretlen férfi kántort. Hangja mély zengésű ált hang volt, mely még a temetéseknél szokásos utcai éneklésben sem rítt ki a férfiak hangja közül. — Mégis nincs ennek az egész egyházi ének-zene ügynek szomorúbb tünete egy ís, mint ez az amerikai ízű, anabaptista-szerű eset. Mert vajjon, a dolognak egészen a mélyére nézve: mit jelent ez a női kántorság? Végső elemzésében semmi egyebet, mint az egész kántori funkcionak és élethivatásnak teljes mértékű félre ismerését. Azt, hogy felsőbb

hátóságaink előtt s úgy látszik, a közönség nagyobb részének lelkében is, a kántor templomi és általában kultuszbeli szerepe csak éppen egy kevéssel áll előbb a harangzójénál. Mert vajjon megengedhető volna-e és helyes eljárás volna-e, hogy a katedrálba női prédikátorok álljanak? Az én lelkemben, megengedjen a világ! a papi és kántori hivatás, a vallásos érzés és templomi istentisztelet egyetemes néző pontjából, nem áll sem olyan távol egymástól, sem olyan mélyen egymás alatt, hogy erre a párhuzamra logikusan gondolni ne lehetne.

Rendkívüli dolog ez a női kántorság; mely éppen azért rendkívüli éles-séggel világít rá nemcsak egyházi ének-zenénk, de egész egyházi életünk egészségtelen, sőt természetellen voltára. Ki kellett térnem rá, hogy szokatlan fényével adjon szint a többi apróbb, de ép oly jellemző tünetnek.*

Néhol olyan nagyra vannak a temetési énekekkel, hogy szekérre rakják a kántort tíz-tizenöt iskolás gyermekkel s mérföldek hosszában énekeltetik őket. Egy újabb keletű miniszteri rendelet, a járványos betegségekre való tekintettel eltiltja ugyan ettől a szerepléstől az iskolába járó gyermekeket, de azért a szokás nagy vígan tovább él. Mert a nép inkább lemond a halotti prédikációról, le a halotti könyörgésről, csak a temetési éneklésről és a szivreható búcsuztatókról nem. És ebből egyes kántorok miniszteri fizetést húznak; mások restelkedve rakják zsebre azt a pár hatost, melynél ma egy jóra való énekes boldus is többet keres, — hogy a harmonikával és zongoraverkkel kéregetőket.

Némelyek ezt az útonjáró éneklést szégyenlik, mások unják; egyesek nem bírják a velejáró fáradságot, de a legtöbben keveslik az érte járó alamizsnát; mert újabban a gazdagabb rendezésű halotti torok is megcsappantak, a hol legalább kiadósan leszihatta magát a kiszaradt torkú kántor.

És mindeniknek igaza van. Tudom, mert magam is jutottam egy alkalommal abba a helyzetbe, hogy kántor hiányában, papi megbízásból temettem egy kis gyermeket s közel négy kilométer hosszúságot kellett végig énekelnem a poros országúton — egyedül, mivel a kíséző tömegből csupán egy idősebb asszony tudott énekelni s az is hamar elhallgatott, bocsánatot kérve, hogy ő másként tudja a temetési énekeket, mint én.

Legszébben megoldották ezt a kényes problémát egyik püspöki székhellyel bíró, 30 ezer református lelket számláló 4 parochiás községünkben. Itt ugyan senki se születik predikációs halottnak; mert itt soha egyetlen temetésen sincs se predikáció, se énekszó, csupán egy hosszabb-rövidebb könyörgés a paptól s azzal mindennek vége. Azt hiszem: ennél rövidebben és egyszerűbben vagy mondjuk: puritánabb felfogással, már csakugyan nem lehet túl esni ezen az emberi életben mégis csak nevezetes dátumon. De el is érték ezzel a nemtudomhonnantett liturgiával azt az eredményt, hogy a 4 parochiás és 30 ezer lelket számláló ref. egyházközségnek csupán *egyetlenegy*

* Érdekes volna erről beszélni. Én látom az érem másik oldalát is. Szerk.

rendes kántorra van szüksége évtizedek óta s az is — ha közben nem sóztak volna rá az államtól kapandó évi 400 koronáért heti 16—18 óra vallásnitást különböző kerületekben — a kántori hivatástól egész bátran beállhatna városi díjnoknak. És ha még tovább is így marad, az a másik, még szebb eredménye is lesz ennek az egyszerűsített, puritán liturgiának, hogy a nép idő múlva majd a papot sem fogja oda hívni a temetéshez, hanem megelégszik a temetési intézet tarka pompájával s a gyászindulókat zengő cigánybandával.

És lehet-e ezen majd csodálkozni? S szabad-e rajta megbotránkozni? A nép ebben is olyan, mint a gyermek: olyan lessz, a milyenné nevelik, úgy tesz, a hogyan szoktatják s abban az irányban halad, a merre vezetik. Nemcsak abban van igazság, hogy: *Minden népnek olyan vezetői vannak, a melyet megérdemel.* Mert ez is csak amolyan kétfelénéző Janus-igazság, amelynek a fordítottja is éppen annyira igaz, hogy tudniillik; *Minden vezetőnek olyan közönsége van, amilyet megérdemel.* Sőt én, mivel többre értékelem az egyéni lélek öntudatos törekvését a tömeg-lélek ösztönös akarásainál: ebben az utolsóban erősebb igazságot érzek, mint az elsőben.

A mi esetünkben a vezetőknek az a nagy bűnük, hogy a múltban és jelenben egyaránt keveset törődtek egyházi életünknek ezzel az ágával. Egyes esetekben, pld. a kántori állások anyagi ellátása körül, találunk bizony sok önzést, elég szűkkeblűséget és rosszakaratot; de a fő baj mégis az, hogy egyházi életünk veteményes kertjének e nem egészen jelentéktelen szögletében, az egyházi ének és zene területén, engedtek mindent úgy nőni és kiveszni, úgy gyarapodni vagy elfajulni és dudvásodni, amint éppen a véletlenség szeszélye magával hozta. Itt századok óta nem kapált, nem gyomlált, nem nyesegetett senki. Kétségtelenül mutatja ezt az a rendszertelen összevisszaság, melyet a felhozott esetek — úgy gondolom — eléggé feltárhattak. De tán még jobban kitűnik ennek az ügynek mentirehagyása, hogy ne mondjam: lelkiismeretlen elhanyagolása, ha a közönség templomi éneklését nézzük.

Néhol, nemcsak Magyarországon, de elvéve Erdélyben is, olyan buzgón énekelnek, hogy a közönség már harangozás alatt beül a templomba s kántor nélkül, szinte sportszerűleg, egész sor éneket leénekel, mielőtt a rendes istentiszteleti éneklés megkezdődne. Néhol az egész templomi közönség énekel. Több helyen még a pap is. Sőt láttam olyat is, aki fennről a katétrából teli torokkal leénekelte a közönség fejére, miután beszéde alapigéit a bibliából kikereste. (Hogy helyes-e vagy nem? Most eldönteni nem akarom; de hogy szokatlan és furcsa jelenség, alig lehet tagadni.)

Másutt nem énekel senki; tán még a kántor sem, hanem csak az orgonát zúgatja. Néhol csak az asszonyok és leányok énekelnek; más helyen csak a férfiak, mert az asszonynak és leánynak az ottani közfelfogás szerint szégyen énekelni.

Általában nagyra vannak a magyarországiak azzal, hogy az ottani templomokban az egész közönség énekel. És bizony azért ott is láttam néma templomi közönséget. De nem hagyhatom szó nélkül azt a főleg magyar-

országi szokást sem, hogy a kántorok 10—15 iskolás gyermeket felültetnek az orgona mellé, akik kiveszik az énekszót a közönség szájából és éktelen hangon visítanak a zsoltárok középegig, amikor is a nem hangjukhoz mért éneklésben elrekednek s embertelen ordítózásaitak szinte jól eső némaság váltja fel.

Néhol a kántor csak megkezdi az éneket s aztán átadja a hangot egy pár erre a célra korcsmákon is gyakorlott, jó torkú előénekesnek, akik felkapják a kántor szájából kieresztett hangot s viszik fel a magasba a felhők felé, útközben kovályognak, kanyarognak, mint a saskeselyűk, ott fenn is cifráznak még egy keveset, majd egy hatalmas nyekkenéssel megállnak, hogy ugyanezt az izléstelen, hiúságból eredő és feltűnési viszketegből táplálkozó éneklési módot újra előlről kezdjék.

Másutt a kántor minden erejét a dallamsorok végére tartogatja. Megkezdi az éneket s aztán pihen, hogy mikor már senki sem bírja tovább ő még egy félmérfölddel tovább nyújthassa. Némelyik maga mellé úgynevezett segédnyújtót is állít, hogy eltiukkadása esetén legyen, aki örökét átvegye és tovább nyújtsa.

Ez a *nyújtás* XVI. századból ránk maradt avult szokás (ebből ered a *tenor* elnevezés is), melyet akkor némileg indokolttá tett az orgonák hiánya és általában a közönségnek éneklésben való járatlansága. Ma már csak a mi magyarországi ref. egyházainkban divatos és ezt az éneklési modort ma már legfennebb sorozatra menő falusi legények művelik, bárak közül egyik-másik huncutabb, míg a többiek ordítva énekelnek, ravaszul meglapulva hallgat, hogy majd a végeken pihent torokkal a többieket túlordítsa és büszkén lefőzze.

Nem ismerek csunyábbat és zeneileg művésziatlenebbet, mint a minő ez a templomi ének-nyújtás. Mert még ha lehetőleg szerényen, bizonyos fokú tartózkodással csinálnák a kántorok! De az egyik recsegő, kemény hangon fitogtatja tudományát; a másik reszkető hangon lírai hatásokra pályázik s úgy megremegetti a hangját, mint akármelyik jobb fajta énekes koldus. Valóban csak az hiányzik, hogy az orrát is dunnogva nem veregeti hozzá.

Ime az innen-onnan összeszedett tünetek, jelenségek! Kell-e még több sebet is felszakítanom? Szükséges-e még több kényes részletet is megbolygatnom?

Úgy érzem: ennyi is bőven elég annak igazolására, hogy mi csakugyan sohase foglalkoztunk ezzel az ügygyel, a ref. egyházi ének-zene ügyével, érdeme szerint. Itt századok óta minden úgy van, a hogy éppen a véletlenség szele jót, rosszat egymás mellé fűjt. Mi összedugott kézzel nézük, hogy a jól, rosszul összeműködő körülmények miként teremtettek egy helyre énekes koldusi állást, más helyre miniszteri fizetést is megszegyenítő stallumot; s hogyan neveltek egyházunk számára az elegánsan füttyörésző gigerli mellé sáros csizmás tehén-tenyésztőt.

Sajnos: nem tudom remélni, hogy a mai helyzet türhetetlen, mert értelem nélkül való visszásságáról mindenki úgy meg volna győződve, mint én vagyok. Mert hiszen éppen az a leggyászosabb tünet ebben az egész kérdésben, hogy a legrégebb időtől máig senki se vette komolyan figyelembe az ide tartozó dolgokat. Csak vidáman kacagtunk a kántorvicceken a népszínművekben s elvettük az önálló kántori állások anyagi feltételének utolsó lehetőségeit is. Senki sem látta, hogy ezzel egyházi ének-zene ügyünk sírját ássuk.

Nem tudom: tán éppen ezért érzem én annál erősebben azt a sivatágot, mely ezen a téren körülvesz és látom annyira élénken, hogy mindenféle dudvával tele nőtt, műveletlen kertben vagyunk, melyben ref. közönségünk, a magyar nép színe-java, részint a néma ebek, részint az ordító farkasok szerepét viszi.

S tán nekem se esnék olyan rosszul, ha nem tudnám, hogy ezen a képtelen, fejetlen állapoton tervszerű, öntudatos intézkedésekkel és kitartó munkával még mindig lehetne segíteni.

Rövid előjáték.

Mérsékelten.

Nagyon egyszerű, mégis elég kellemesen hangzó gyakorlat August Reinhard Harmonium-iskolájából. Kezdők gyakorolhatják rajta a *transponálást*; vagyis áttehetik a legkülönbözőbb hangsorokba s akkor bármely kemény hangnemű egyházi énekhez rövid előjátéku, vagy utójátéku használhatják. De legalkalmasabb ez a gyakorlat a *pedál* helyes használatának elsajátítására.

Több helyen van már egészen kis orgonánál is *pedál* s bizony ez, a véletlenül ilyenhez kerülő kezdő orgonistának nem kis gondot okoz. Azért közlöm e kis könnyű gyakorlatot, mert ezen a pedáljátzást még az is sikerrel megpróbálhatja, aki tán először lát életében pedált. Ebben az esetben a felső sort a jobb és balkéz együtt játssza s a második sor egyedül a lábnak jut. A számok az újjrakásra vonatkoznak; pedáljátzó legjobb, ha a jobb lábbal kezdi s aztán állandóan váltogatja a jobb és bal lábat.

Halotti ének.

(Kis gyermek, tanuló vagy ifjú felett.)

1. Két szólamú gyermek- nagy nőikar.

Lassan.

1. Még a-ly nyulnak virá-gink S már hervoltan hullnak el;
2. Fő bará-tunk, ifjú társunk, Oh miért hogy elhagyál!

Fő társunk most gott körünkbe S már barátja gyász-lépél;
Az vi-gorától csak, hogy ott vagy Es-tén-angya-lu-s-nod;

Még kürdelmet sem le-le S már is virja nyug-helye
Ott vagy, a hol nem hová Kiszde-lem, hogy, kem, nyomat.

2. Három szólamú gyermek- vagy nőikar.

Lassan.

1. Meg a leg nyilnak vi- ra- gunk Smóir hervatva hallunk el,
 2. Jó baró- tunk, így isisunk. Oh, miért, hogy elha- gyát!

Jó isisunk most jót kö- rünkbe Smóir borítva gyom- lepét,
 Az igazat csak, hogy ott vagy. És- ten a gyer- ca. i- mül!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

deig kurdelmet sem le- le Smóir is vörösa nyug helye
 ott vagy, a hol nem hordol. Szóval- lem, baj, én nyamot

3. Vegyes kar.

Lassan.

Handwritten musical score for the first system. It features a treble and bass clef with a common time signature. The music is in G major. The lyrics are written below the notes. Dynamics include *p* and *mf*.

1. Meg aly nyilnak vi- rogiuk Smao karantau hullak el;
 2. Fo barri-tunk, ifju tarsuk It mi-ot, hogy pelha-nyal;

Handwritten musical score for the second system. It continues the melody from the first system. Dynamics include *p* and *mf*.

Fo tar- sunk most jott hi- rünkbe Smao baritja gyan- lédél-
 It vi- garatol csak, hogy ott vagy Is- ten auggyi- la- enél;

Handwritten musical score for the third system. It features a treble and bass clef with a common time signature. The music is in G major. The lyrics are written below the notes. Dynamics include *f* and *ff*. A library stamp is visible in the background.

Meg kivádelmet sem le- le Smao is vörjö nyughe- tje
 Ott vagy, a hol nem honol. Húdelom, big. trin, nyomor.

Meg
 Ott

E meghatóan szép kis halotti ének eredetét nem ismerem. Előbb a Zsaskovszky testvérek *Kis Lantosában* jelent meg (L. pld. Eger. 1875. II. 38 l.); onnan a *Deák Gerő és Makai Jenő Magyar Kalliópéja* közölte előnyösen átalakított szöveggel. Én a szöveget változatlanul az utóbbi gyűjteményből vettem; a dallamot azonban egészen újra ritmizáltam, mert úgy érzem: így kifejezőbb is, magyarosabb is.

Az egyházi ének-zenének egyik legfogósabb kérdése: hol és mikor alkalmazzuk a gyülekezeti egyhangú éneklés mellett az összhangzatos karéneklést? De azt hiszem, kevés ellenvetést lehetne az ellen vetni, hogy éppen a temetés az az alkalom, melynél akár háznál, akár templomban, akár a temetőben nemcsak lehetséges, de kívánatos is a karéneklés. Azért összhangosítottam három különböző letételben ezt a könnyű kis halotti éneket, hogy lehetőleg mindenféle beosztásnak és alkalomnak megfelelően s belőle az illető énektanítók, kántorok és karvezetők szükség és tetszés szerint választhassanak.

MEGBESZÉLÉSEK.

A „doktorpap.“

Különösen most, a háborus nyomorúságok tetőpontján, mikor a sok mindenféle szükséges és nélkülözhetetlennek tartott dolgok hiánya már-már az elképzelhetetlenség fokára emelkedett, nehezedik reánk ólomsúllyal a közegészségügy rendezetlensége és a nagy doktorhiány. Vannak községek, ahol a békeidőben sem volt ugyan orvos, de mégis a vidéken csak kapható volt egy-egy; most azonban az a nehány, aki itt-ott roskadozik terhe alatt, a maga helységét is képtelen kellően ellátni. Egész vidékek vannak állandó orvosi felügyelet nélkül. Ilyen körülmények között, ha a községbe beüt egy járvány, siralmas pusztítást végez, ami most kétszeresen is nagy veszteség, mert az emberélet pusztulása mellett nemzeti veszteséget is jelent. Erre mifelénk például két-három községben több mint egy éve dúl a vörheny, az egyik helyen már száz felé jár az elhalt gyermekek száma, másik helyen harminc-negyven körül. Megmérhetetlen veszteség ez, amellyel szemben egyházi szempontból is cselekednünk kell valamit. Mindenekelőtt tisztáznunk kellene a lelkipásztor magatartását a közegészségügyi intézkedéseknek dolgában általában, a járványoknak leküzdése körül különösen. Ott, ahol van doktor, jegyző, vagy valami világi hatóság, még lehet azt mondani, hogy ez nem az ő dolga és hogy semmi köze hozzá, bár ha a pásztor pásztor, akkor seholsem lehet közönyös a nyáj semmiféle veszedelmével szemben; ámde az olyan kis helységekben épen, ahol a paraszt előjáráságon, a bölcs falus birákon és esküdteken kívül közvetlen világi segítség és hatalom nem áll a közegészségügy szolgálatában, csakhamar rá kell jönnie a lelkipásztornak, hogy gyülekezete érdekében nem maradhat közönyös szemlélője a dolognak. Több erre felé fekvő községben tett tapasztalásom arról győzött meg, hogy az ilyen helységekben, mint minden egyéb „világi“ dologban is, úgy a közegészség terén is szükség van a lelkipásztor helyes beavatkozására, irányító magatartására és önfeláldozó munkájára.

Hja, mondják némelyek, próbálja csak meg a pap beleavatkozni például a járvány leküzdésébe, majd meglátja, milyen akadályokba ütközik, hogy kerül ellentétbe hiveivel és hogy aratja le jószándéka szeretetvetésének harag-aratását. Mindenekelőtt ismerjük el, hogy ez igaz. A lelkipásztori munka egyik olyan ága ez, amely egyáltalában nem jár népszerűséggel és elismeréssel. Persze olyan népről van szó, amelyik

a kultura bizonyos ágaiban fejletlen. Erdélyben mindenesetre túlnyomóan így áll a dolog. Tudják először is azt, hogy a mi népünk a doktort nem szereti, mert azt hiszi róla, hogy „oknélkül vág.“ Továbbá betegségért pénzt kidobni senki, a nép épen nem szeret. Nem sokat bizik azután a doktor eljárásában sem, mivel nem elég rejtelmes és hiányzik belőle a sok hókusz-pókusz és kuruzsolás. A doktor is „úr“ és az „úr“ mindig ellensége a „parasztnak.“ Sokkal többet érnek a százéves javasasszonyok és bölcs paraszt javasok. De különösen baj van a szegény gyermekek egészségügye körül. Őket, bizonyos életkorukig, míg hasznavehetőkké nem válnak, igen könnyen úgyis tehernek nézik, pláne ha sokan vannak; aztán a gyermeket ólcsón adják, nem mint a marhát, az utóbbira tehát nagyobb gond fordítandó. Különben is, ha már dolgozhatna is a gyerek, az a fránya iskola elveszi a háztól és semmi köszönet benne, csak eszik. Ha sok van: a gazda sokszor elszomorkodik azon, hogy szét fognak hullani közöttük keservesen szerzett földcskéje és marhái. Ha megbetegszik, újra csak gond és baj van vele. Hogyha járvány üt közénk, s hullanak, mint a falevelek, a paraszt oly bölcs szívvel tudja mondani: „Isten adta, Isten vette el, legyen áldott. . .“ Mondd csak neki azt, hogy ez a betegség *ragad* és ezért őrizkedni kell tőle: felvillan a szeme, hogy lefőzhet ezzel a rendkívül szellemes kérdéssel: „hátha ragadás útján terjed az *elsőre* vajon kiről ragadt, tiszteletes úr“? S ha sűrű kezd lenni a kasza alatt a rend, eljön végre egy doktor és a beteg házákat körüljárva, a házakat lezárják, a ház elé „trázsát“ tesznek és te mindezt helyesled és előmozdítod, jaj neked! „A tiszteletes úr (nem is doktor!) lezáratta a házakat, hogy a szegény emberek ne járhassanak munkára, az asszony még csak egy jó szóra se futhat el a szomszédba, vagy a zsidóhoz; még ez nem is elég, hanem más becsületes embereket is elvon a sürgős munkától, mikor alig van ember és odaállít tétlenkedni a kapuk elé, mintha a kerteken át úgyis nem járhatnának egymáshoz? És ha büntetésre kerül a sor... no erről jobb nem beszélni. Ha a világi hatóság csendőrösöt helyez a faluba a járvány leküzdésének ellenőrzése végett, te bűnrészes leszel a községnek okozott költségekben, ha elzárnak egy tifuszal fertőzött kutat a használattól, te még az ivóviztől is eltiltod a hiveidet és csak a levegőt hagyod meg már nekik, de azt se lehet tudni, meddig; ha a templomban, vagy máshol beszélsz a járvány leküzdéséről, a veszedelem nagyságáról, a gyermekek drágaságáról, „nincs hited“, mert inkább bizol a doktorban mint a jó Istenben, aki, mikor akarja, veszi el a gyerekeket és csak nevet a doktorokon; akit pedig akar, életben hagy ezer doktor dacára is. És így tovább. Egyszerű helyesléssed, köteleességszerű fellépésed, jóra irányuló segítséged okává lesz hiveid elidegenedésének és gyanújának. Hát a magad házával hogy álasz? Ha kis gyermekeid vannak és jön a doktor s azt mondja: tiszteletes úr, egy lelket se

engedjen a házába, ha kedvesek önnek a gyermekei, s a feleséged megjied és húzódozni kezd a jövő-menőktől s a gyermekeket arra tanítja, hogy ne menjenek közel a „bácsikhoz és nénikhez“, akkor aztán épen kész van a baj : rólad fog beszélni az egész falu nagy megbotránkozással.

Ez mind igaz. Elég komoly dilemma elé vagyunk állítva. Vagy nem törődünk a dologgal, s ráhagyjuk a bölcs előljárósággra az ügyet és engedjük hullani a jövő virágzását az enyészetbe : vagy belevágunk a munkába, intézkedünk, erélyeskedünk, küzdünk, büntetünk s akkor kihívjuk hiveink haragját és ellenszenvét. Mi ennek a dilemmának az oka? Semmi egyéb, mint az, hogy mind a két esetben egyoldalu s így helytelen eljárást tanusítottunk. A teljes tétlenség ép úgy hiba, mint a hatósági-izű tevékenykedés mert mindkettőből hiányzik egy dolog: a pozitív, tapasztalható, komoly *segítés*. Ilyen, de ebben kétségtelenül nem a lekipásztor a hibás, hanem a hiba abban van, hogy a lekipásztor helyzete és teendői e téren általánosan tisztázatlannak, nevelése illyrnyban hiányos és végre nélküli a komoly támogatást az irányadó tényezők részéről.

Újabban sokszor halljuk egyházi és világi részről azt a komoly hangot, hogy a lekipásztorra nagy feladatok várnak a közegészségügy terén, hogy ő népeinek nemcsak lelki, de testi orvosa is kel hogy legyen, hogy nekünk „*doktorpapokra*“ van szükségünk. Némelyek egészen abban a hitben vannak, hogy a nép gazdasági irányítása mellett a pap főföldolga épen körül forog a közegészségügy, egészséges építkezés, köz-tisztaság, gyermek- és anyavédelem, mentőmunka, (első segélynyújtás) járványok elleni küzdelem, nemi betegségek elleni harc és a többi. Épenezért, mondják, talán az sem volna lehetetlen, hogy a papok *diplo-más orvosok* legyenek ; nem hogy két jövedelmi forrásuk legyen, aminek törvénybeütköző oldala is van, hanem hogy mint *papok*, gyógyítsanak is. Mások megelégednének holmi „kursusokon“ nyert részleges orvosi kiképzéssel is. Mindenesetre abban a hitben vannak és ezt az oldalát is szokták kiemelni a dolognak, hogy a doktorpap *befolyása* óriásit emelkedne a népre nézve, mert ingyen, keresztyéni szeretetből gyógyítva, végre valamely pozitív, *kézzelfogható* segítséget is nyújtanának a népnek ahelyett, hogy csak prédikáljanak neki így-úgy.

Kikapcsolva az egész gondlkozásból azt, ami helytelen és rosszindulatu ránk és hivatásunkra nézve, el kell ismernünk azt, hogy a lelki-pásztorra nézve *semmi szín alatt sem lehet közönyös* hiveinek testi élete, gyülekezetének testi egészsége sem. Hiszen az elhanyagolt, rossz közegészségügy a *lelki* munka elé elhárihatatlan akadályokat vethet. Ha egy eldugott kis faluba kerül egy súlyos járvány: nincs iskola, nincs vallásos összejövétel, nincs egyesületi élet, nincs érintkezés többé, kitudja meddig. Emellett a lekipásztornak *az élet értékéről* táplált jézusi meggyőződése maga sem engedi meg e terület tétlen elhanyagolását. Hitünk

szerint azonban a lelkipásztor csak *lelki*-pásztor marad és a „doktorpap“ alapján véve nemes és szent eszméje alatt semmi képen nem érthetünk orvosdiplomás papokat általánosságban, ami persze nem azt jelenti, hogy az esetleg ilyenekkel rendelkezőket perhorreskálnók. Csak azt akarjuk megállapítani, hogy doktor és pap *két* élethivatást és pályát jelent, melynek gépies, külső egyesítése nem jelentené a kérdés megoldását. A papnak doktori *lélekre* van szüksége, épugy, mint ahogy az igazi orvosnak *papi* lelkülettel kell rendelkeznie. A lelkipásztorra valóban óriási munka vár ezen a téren, de ez a munka nem a gyógykezelés esetről esetre való szigorúan orvosi kötelessége, hanem az orvos munkájának, az egészségügy vívmányainak és törvényeinek, az egészséges élet feltételeinek általában a *talaját előkészíteni* a lelkekben: ez a lelkipásztornak, mint doktorpapnak óriási jelentőségű kulturális feladata a nép körében. Ez a munka óriási elágazást mutat. Folyik az iskolában, összejöveteleken, lelkipásztori beszélgetésekben, beteglátogatások alkalmával; iratterjesztéssel, ismeretközléssel, jótanácsadással, ezer- és ezer módon, de az egész munkának egy alapgondolata van s az egész munkát ez egy alapgondolat élettétele teszi: és ez az *élet értékének a keresztyén lélek szerinti kiemelése, megvilágítása, hirdetése, védelme és érvényesítése*. E gondolat folytonos szeretettel, tettekkel megbizonyított hirdetése az alapja a doktorpap tevékenységeinek. E tisztán eszmei küzdelem mellett, de ezt mindenestre feltételezve és a legszélesebb alapokon megkövetelve, föltétlenül szükségesnek látjuk azt, hogy a lelkipásztor pályájára való neveltetése közben és időnként azután is kapjon minél szélesebbkörű és minél tudományosabb értékű *kiképzést*, mégpedig *gyakorlati úton* is az egészségügy azon kérdéseiben, amelyekkel munkája közben majd találkozni fog. Erre épen semmi értékkel nem bír a theológiákon előadott, de kellően nem is hallgatott, nem is kiépített, gyakorlatilag nem szemlélített „közegészségtan“ néhány órája. *Egyházunknak nagyon komolyan kellene vennie ezt a dolgot* és gyökeres intézkedéseket kellene tennie arranézve, hogy a theologusok alapos, korházi gyakorlattal egybekötött kiképzést nyerjenek az olyan kérdésekről, mint a köztisztaság megvédése, gyermek és anyavédelem, első segélynyújtás, nemi betegségek elleni harc, járványok felismerése és leküzdése; továbbá a betegségek diagnosztizálása, a közvetlen veszély megállapíthatása etc. kérdéseiben. Ezeket az ismereteket később a lelkészek részére tartott kurzusok bővíthetnék. Ezek ismerete és gyakorlati érvényesítésének birtoka valóban óriási segítségére lenne a lelkészeknek egyrészt általános kulturális munkájának alapos végzése, másrészt híveinek közvetlen segítése ügyében. Falun hányszor mulik minden azon, hogy a betegséget nem ismerték fel idejekorán! Vagy hogy annak veszélyes voltát nem ismerték! Milyen nagy szolgálatot tehetne itt a pap, ha idejekorán eljuttathatná a beteget az orvoshoz, a kórházba, vagy ha pld. bizonyos esetekben gyors védő-

oltásokat tudna alkalmazni. Nem részletezünk, hiszen a dolog jelentősége világos. Természetesen ha a pap egyrészt állandó, nem lankadó és nem csüggedő felvilágosító munkával, másrészt folytonos segélynyújtással bizonyítaná be önzetlen szeretetét népe előtt, lehetetlen, hogy idővel meg ne nyerné hívei rokonszenvét és ragaszkodását és ne lehetne népeinek igazi „doktorpapjává.”

De ehhez a kellő előkészület és az önzetlen munka mellett még egy dolog szükséges: *az illetékes faktorok önzetlen és hatásos támogatása*. A papnak biztosítani kellene a szerepét a közegészségügy terén ha kell, törvényekkel is; fel kellene őt szerelni a szükséges eszközökkel, könyvekkel; intézkedéseinek súlyt kellene adni intézményes rendelkezésekkel, főleg pedig az orvosoknak kellene a papokban igazi munkatársait látva, velük munkaközösségre lépni, őket támogatni, velük állandó szellemi és társadalmi kapcsolatot tartani fenn és közös munkaterv alapján együtt dolgozni. A felvetett kérdést csak érintettük és lehet, hogy csak hiányosan, egyik oldaláról. De felvetése által is szolgálatot tettünk, ha lelkipásztortársaink a gondolatot szeretettel felkarolva, továbbfejlesztik, helyes irányba terelik s megoldása felé útat törnek. Főként egyházi főhatóságaink szives figyelmét kérjük és várjuk az égetően fontos kérdés minél hamarabbi megoldása ügyében.

M. S.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

K A L Á S Z O K.

Szombat esti kérdések.

1. Mit akarok elérni a holnapi prédikációmmal és miként érem el a legjobban?
2. Talál-e benne valamit az öreg Karyóné és talál benne valamit a járásorvos úr?
3. Nem az-e a titkos célom, hogy magamat mutogassam?
4. Nem érthetnek-e félre valahol?
5. Megértene-e mindenütt?
6. Miféle hangulat ömöljön el az egészen és az egyes részekben?
7. Elég konkrét-e és szemléletes-e minden gondolatom?
8. Mit akarok írni tulajdonképen: cikket olvasók számára, vagy beszédet hallgatók számára?
9. Uralkodom-e az egész anyag felett?
10. Nem tudnám rövidebbre is fogni a mondanivalóimat?
11. Nincs-e valami olyan vonás a személyiségemben, ami elveszi egyik-másik gondolatom súlyát?
12. Csak azt mondom-e, amit magam is átéltem s amiről imádságban Istennel sokszor társalkodtam?
13. Épülnék-e magam is, ha hallgatnám ezt a beszédet?
14. Mit éreznék, ha a hallgatóság sorában ott látnám — Jézust?

Niebergall.

Kérdések és feleletek

a A. Beecher szemináriumából.*

Kérdés: Természeténél fogva antipatikus és rideg ember lehet-e igehirdető?

Felelet: Nem. Vegyen ön egy darab jégcsapot és próbálja meg felmelegíteni vele egy öreg ember ágját.

Kérdés: Magunk alkossunk-e theológiát magunknak, vagy a Kálvinét használjuk?

* Beecher, a híres amerikai „ébresztő-prédikátor”, a New-Haveni Yale-Collegeban egy előadássorozatot tartott homiletikai problémákról. Minden előadás után kérdéseket tettek fel neki, amelyekre ő talpraesetten, kissé nyers amerikai humorral válaszolt. Ezek közül valók az itt közölt kérdések és feleletek.

Felelet: Én kálvinistának tartom magam, vagyis azt hiszem és vallom, amit Kálvin hinne és vallana, ha ma, az én helyemben élne. Egyetlen törekvésem, hogy az igazságot megismerjem, s kimondhatatlanul örülök, ha e közben Kálvinnal találkozom; ha nem egyezik a véleményünk, nagyon sajnálom, de nekem az igazság nagyobb, mint Kálvin. Nekem is az a Megváltóm, aki Kálvinnak, ugyanaz a Pál, János szól hozzám is, aki hozzá s jogom van arról, amit ők mondanak nekem, önmagam és mások előtt beszámolni. Egy dologban előnyben vagyok Kálvin felett: a keresztyén élet fejlődéstörténetéből 50⁰/o-kal nagyobb metszetet tekinthetek át, mint ő, — de ez csak aláztosságra int.

Kérdés: Lehet-e a lelkesedést gesztusban és hangban öntudatosan fokozni?

Felelet: Egy vasárnap délelőtt, a templomból hazajöve ezt mondotta atyám: „hála Istennek, hogy vége van a templomozásnak. Soha életemben ilyen rosszul nem beszéltem“. „Hogy lehet az, atyám — kérdeztem én tízéves gyerekek fővel — hiszen sohasem hallottalak ilyen hangosan prédikálni?“ „Épen ez az — válaszolta ő szomorú mosolylyal — mikor nincs semmi mondanivalóm, akkor szoktam a legnagyobb lármát csapni.

Kérdés: Spurgeon is orthodoxus volt s mégis ő a legnagyobb prédikátor. Vajjon nem azért, mert orthodoxus volt?

Felelet: A teve sem azért tud olyan jól menni s nem azért olyan hasznos állat, mert púp van a hátán.

Kérdés: Hasznos-e a mások kinyomtatott prédikációit olvasni?

Felelet: Nagyon hasznos annak, akinek nincs szüksége reá; végtelenül káros, aki nem tud nélkülök prédikálni.

I R O D A L O M.

Dr. Lencz Géza: Az úrvacsora kérdése. A ref. konventi vita megvilágítására. Debrecen. Hoffmann és Kronovitz 1916.

Az ismeretes „úrvacsorai kérdés“ ez: Az egyetemes konvent liturgiaügyi bizottsága szerkeszt egy egységes agendát, mely nem lesz ugyan kötelező, de amelytől azt várja a konvent, hogy tartalmának kiválóságánál fogva meghódítja a közönséget s lassankint általánosan használttá válik. Akkor aztán egy későbbi zsinati rendelkezés kötelezővé fogja tenni. Ez agendás könyv már készen van, csak egy dologban nem történt megegyezés. Mondanom sem kell, hogy ez az egy dolog az úrvacsorai hitvalló kérdések megszövegezése. Ugyanis a szakbizottság a három hitvalló kérdésül ezt javasolta:

„Hiszitek-e és valljátok-e, hogy ti magatokban mindenestől fogva gyarlók, esendők és bűnösök vagytok, kik a saját erőtkből Isten ítélőszéke előtt meg nem állhattok és ha Isten rajtatok kegyelméből meg nem könnyörül, büntetést, halált és kárhozatot érdemeltok?”

Hiszitek-e, valljátok-e, hogy Istennek ez a kegyelme megjelent nekünk a Jézus Krisztusban, aki az ő halála által bűnbocsánatot és örök életet szerzett mindazoknak, akik hisznek őbenne?

Igéritek-e, fogadjátok-e, hogy ti e kegyelemért háládatosságból egész életetek az Urnak szentelitek és már e jelenlevő világban mint az ő megváltottjai, az ő dicsőségére éltek?”

Ezt a konvent nem fogadta el, hanem kiadta a püspöki karnak, hogy a szükséges módosítást eszközölje rajta. A püspöki kar ezeket a kérdéseket hozta javaslatba:

„Hiszitek-e, hogy az Istentől igazságban, szentségben és ártatlanságban teremtett első embernek reátok is átszállott bűne miatt ti is büntetést, halált és kárhozatot érdemeltok?”

Hiszitek-e, hogy az Isten az ő szent fiát: az Úr Jézus Krisztust tiérettetek testben elbocsátotta s az ő egyszeri tökéletes áldozatával a bűnnek hatalmát és a kárhozatnak erejét elvette s titeket ingyen kegyelméből a Jézus vérének érdeméért hit által megigazít?

Hiszitek-e, hogy e halandó életnek utána a Krisztus dicsőséges testéhez hasonlóan, feltámasztja Isten a ti testeiteket a porból s beviszen a lélek dicsőségébe, a szenteknek örök boldogságába?”

Ezek a vallástétel-kérdések visszakerültek a püspöki karból és a szakbizottságból álló közös bizottsághoz végleges szövegezés céljából. A közös bizottság ezt a javaslatot alkotta:

1. Hiszitek-e, hogy az Istentől igazságban, szentségben és ártatlanságban teremtett első embernek esete folytán ti magatok is mindenestől gyarlók, esendők és bűnösök vagytok, kik saját erőtekből Isten ítélő széke előtt meg nem állhattok, sőt büntetést, halált és kárhozatot érdemeltek?

2. Hiszitek-e, hogy Isten a bűnös emberen megkönyörülvén, az ő szent Fiát, az Ur Jézus Krisztust tiérettetek testben elbocsátotta, kinek egyszeri tökéletes áldozatjával a bűnnek hatalmát és a kárhozatnak erejét elvette s titeket ingyen kegyelméből a Jézus vérének érdemeért hit által megigazít?

3. Hiszitek-e, hogy Isten, aki feltámasztotta az Ur Jézus Krisztust, általa minket is feltámaszt a halálból és halandó testünket halhatatlanságba öltöztetvén, általvisz az örök dicsőségbe?

A konventen felszólalt Gr. Tisza István és kifogásolta ezt a szövegezést, mert benne a válság masszív, juridikus kifejezését látta. Vele szemben ajánlotta a szakbizottság által fogalmazott első szövegezést. A konvent a püspökből és a szakférfiakból álló bizottságot kiegészítette a főgondnoki karral s megbizta a végleges javaslat megszövegezésével.

Igy került nyilvánosságra ez az ügy, amelynek megvilágosítását tűzte ki célul a Dr. Lencz Géza fennirott füzete. Okoskodása ez volna: A hit tartalma az üdvtörténeti tényeknek a maguk objectiv mikéntjében való teljes elfogadása és igaznak tartása. Miután az úrvacsora a megigazulás sákramentuma, az úrvacsorai hitvallás tartalma ez: 1. Igaznak tartása annak, hogy az eredetileg szentségben teremtett ember az Adam esetében megromlott, s így büntetést: örök kárhozatot érdemel. 2. Ennek a büntető igazságosságának Jézus eleget tett a maga halálával és így utat nyitott a kegyelem érvényesülésének. 3. Ez az érvényesülő kegyelem abban tetőződik, hogy a hívő teste feltámadt a porból és átmegy a szentek boldogságába.

Ebből az következnek, hogy Lencz Géza orthodoxia szempontjából még a püspöki kar véleményével se elégedjék meg, hanem kifogásolja benne azt, hogy nincs meg benne az infralapsaris dualis absoluta praedestinatio, nincs meg benne a Krisztus istenségének, kettős természetének a chalcedoni zsinat értelme szerinti kidomborítása és nincs meg a szentek állhatatosságáról szóló dogma, mert ezek is époló lényeges alkotórészei a megigazulás központi dogmájának, mint az eset, a helyettes elégtétel és a testi feltámadás. Ehelyett azonban Lencz Géza elfogadásra ajánlja a kompromisszumos javaslatot, pedig abban a veszedelmes modern theologia, saját bevallása szerint, több ponton győzött.

Eközben sajátos vitatkozást folytat bizonyos felkapott és önkényesen magyarozott tételekkel. Például meg akarja cáfolni azt a tételt, hogy a kérdések a „megigazulás pszichologiai folyamatát“ jeleznék s arra a következtetésre jut, hogy nem azt jelzik, hanem a már megigazult ember hittapasztalatát. Pedig ez a két dolog teljesen azon egy dolog. Hiszen én azzal, ha elmondom, hogy bűnös és veszendő létemre így igazulok meg, arról is be

számolok, hogy mi a Krisztusban lett váltságomról való hittapasztalatom s arról is, hogy mi annak pszichológiai folyamata. Bizonyosságára Kálvint is felhozza, akinek az úrvacsorai felfogását — Az Út 1916. IV. számának tanúsága szerint — mi is valljuk, holott a Kálvin urvacsorai agendájában egy szó sincs az eset tényének, a helyettes elégtétel dogmájának a megvallásáról, mert Kálvin az istentisztelet elején egy általános bűnvallást tesz, amelynek sűrített foglalata a szakbizottság első kérdése; prédikáció után pedig a hiszekegyet énekelte el és a tulajdonképeni urvacsorai szertartásban hitvallást nem vett be (helyesen, mert ezt elvégezte az egységes istentisztelet homiletikai részében); az agendalis beszédben pedig az ünnepies excommunicatio mellett egyetlen egy dolgról beszél: mi a gyümölcse az úrvacsorának a hívő lélekre nézve? — tehát tisztán pszichológiai folyamatról.

Emellett, biztosan meg nem állapítható rendet követve, sok, valóban meglepő következtetést von le. Így például azt, hogy a váltság pszichológiai oldalának hangsúlyozása a bűn világi, pogány felfogására vezet, mely szerint az egyetemes bűnösség csak általános, megbocsátható gyarlósággá válnék, a személyes örökelet az emlékezet fenmaradásának hitéig vékonyodnék el, Krisztus pedig csak szép emberi példa lenne. Vannak, akik ezt vallják, de ennek nem a pszichológiai szempont az oka, hanem a rossz pszichológia. Lám Kálvin a maga klasszikus bűnvallásában szóval sem említi a bűnösség objektív-történeti kifejezési módját, az esetet, hanem csak lélektani kényteienségét: „vétekben születünk rossza hajlunk, képtelenek vagyunk a magunk erejéből a jóra” s mégsem vádoltatott még meg heresissel. Tehet valaki vallást az Istenben való dicsőséges és örökkévaló életéről, anélkül, hogy a testi feltámadás ilyen vagy olyan módjához fűzné azt és tehet valaki a Krisztusról, mint az ő Megváltójáról bizonyosságot, anélkül, hogy az Anselmus, a Pál, a János, a Luther vagy a Kálvin — árnyalataiban eltérő — hittétele közül valamelyiket felemlítené.

A kérdés gyökere nem is itt rejlik. Nyugodt, jóakarátú, megértő vitakozás tárgyává kell tenni a következő tételeket:

1. A hitvallás nem egyéb, mint a vallásos élménynek az illető korszak képzeteiben való kifejezése.

2. A hitvallásokban az élmény örökbecsű, a kifejezés relativ történeti értékű.

3. Az úrvacsorában a következő alapvető keresztyén élmények jutnak kifejezésre: a) az egyetemes és eredendő bűnösség lelkiállapota, b) a Jézus Krisztusban megjelent kegyelem elfogadása, c) az ebből származó és a Jézus Krisztusban való dicsőséges és örökkévaló életnek a tapasztalása.

4. Relativ történeti értékű kifejezések a) az egyetemes és eredendő bűnösségnek az eset tényéből való derivalása, b) a Jézusban megjelent isteni kegyelemnek a helyettes elégtétel formájában való megfogalmazása, c) az unio mystica cum Christonak egyedül a test feltámadásában való szemléltetése.

5. A relativ dogmatikai kifejezések történeti értéke megbecsülendő,

mert mi ahhoz az anyaszentegyházhoz tartozunk, amelynek hitvalló atyái a keresztyénség alapélményeit a maguk korában *igy* fejezték ki.

6. Az a hitvallási formula lesz a legjobb, amelyik ezt az élményt leg személyesebben, legteljesebben és történetileg legegységesebben fejezi ki.

7. A hitvallásnak, mint nélkülözhetetlen istentiszteleti tényezőnek liturgiai feladata a szóban levő élményt lehetőleg úgy fejezni ki, hogy az élmény közösségbe foglaló erejét a kifejezés különböztető erejével ne akadályozza, hanem biztosítsa.

E tétel megfontolása után magától értetődőnek fogják találni e sorok írójának amaz álláspontját, hogy elfogadhatónak tartja úgy a szakbizottság, mint a közösbizottság javaslatát (részét is vett mind a kettőnek megfogalmazásában), bár az előbbit sokkal mélyebbnek, hívőbbnak és szerencsésebbnek itéli. Nézete szerint a két felfogás között a lényegre nézve, a keresztyén élmény helyességére nézve, nincsen ellentét. Ellentét csak a relativ becsű, történeti kifejezésben van. Azt azonban nem tartja helyesnek, hogy ezt az ellentétet mesterségesen addig fokozzák, amíg az egyik a másikban hitetlent, a másik az egyikben szalmarágót lát s így kölcsönösen a magyar református egyház hitbeli egységét megbontják. Amennyiben Lencz Géza füzete ezt a hitbeli egységet szolgálja, értéke megmarad, még tudományos tévedései ellenére is. *R. L.*

Hetvényi Lajos: Keresztyén vallástan. (Hit- és erkölcsstan Dr. Luther Márton kiskátéja alapján). Az ág. ev. középiskolák, polg. és felsőbb-leányiskolák IV. évfolyamának tantervi és jegyzékgyűjteményének második, javított kiadása. Ára 1 kor. 50 fill. 1916, Sopron. 72 oldal.

Ez a kis tankönyv, szerzőjének az előszóban tett kijelentései szerint öntudatosan törekszik arra a fontos és nehéz feladatra, hogy a hit- és erkölcsstan elvont és száraz anyagát *építő* módon dolgozza fel. Ezt különösen azáltal akarja elérni, hogy a hittani igazságokat és erkölcsi tételeket bibliai és tört. példák tükrében „szinte érzékelhető módon“ állítsa a tanuló elé és hogy az anyagot „könnyed elbeszélő modorban“ közölje. Joggal vagyunk kíváncsiak, hogy a modern vallástanítás ezen mind általánosabbá váló módszerét mennyiben sikerült a szerzőnek megvalósítania az erre legkevésbé alkalmas területen, a hit- és erkölcsstanban?

Maga a könyv egy bevezető, három főrészre és egy függelékre oszlik. A bevezetésben általános vallási ismereteket nyújt. A főrészek címei: A ker. ember hite, szeretete, reménye. A függelékben a hazai ev. egyház szervezetének és intézményeinek ismertetése foglalhatik. Az egész szerkezet világos és megkapó. A bevezetésben a következő címek vannak: a vallás, az isteni kijelentés és a ker. vallás, a szentírás, a hitvallási iratok. Leglényegesebb itt a vallásról adott meghatározása, melyet történeti fejlődéséből szűr le. Eszerint a vallás lényege legált. értelemben a legfelsőbb hatalomtól való függés érzete, amely magasabb fokon az egy igaz istentől való függés érzetévé, akaratának ismeretévé és a feléje való törekvéssé, legmagasabb fokon pedig az igaz

Istenben való tökéletes életté lesz. Az anyagot magát Luther kátéjának öt része (tiz parancs, hiszekegy, miatyánk, keresztség, urvacsora) alapján osztja be a fentjelzett három főcím alá: hit, szeretet, reménység. Az *első főrészt* ktp. a Szentháromság hitének magyarázata e címek alatt: Isten és a világ, a megváltás, a megszentelés, a hitélet ápolása. (kegyelmi eszközök.) Tkp. a hittan régi anyaga foglaltatik benne, de módszerileg azzal a nevezetes újítással, hogy minden tételt, a legelvontabbat is, igyekszik bibliai példával bevezetni, azon szemléltetni és megfoghatóvá tenni. Pld. a 28. lapon „a megváltás célja” c. §-t így vezeti be: „Midőn Jézustól hívei közül többen elpártoltak, a Mester így szólott a tizenkettőhöz: Vajjon el akartok-e ti is menni? Erre Péter válaszolt: Uram kihez mehetnénk? Örök életnek beszéde van tenálad. A megváltás célja az, hogy mindvégig *Jézus Krisztussal maradjunk, az övéi legyünk, az ő országában neki szolgáljunk, igazságban és ártatlanságban éljünk etc.*” Az egész eljárás tetszetősége eltagadhatatlan, de a dolog természetében és a vallástanító talentumában rejlik, hogy sikere, igazi jelentősége ingadozó. Az a veszély fenyegethet, hogy a bibliai példa esetleg csak ugródeszkája lesz a hittételnek, nem pedig hordozója.

Itt azonban túlnyomó többségében igen szerencsés és ötletes módon vitetik keresztül ez az eljárás, habár a könyvet a példák túlszufoltta teszik. Érezzük, hogy a tendencia az volna, hogy a példák és tételek egymást kössék meg az emlékezetben és egymáson át váljanak hatékonyá; de ehhez kevés és tipikus példára és kevés, nagyjelentőségű tételre van szükség. Errefelé kell törekedni, mert az eljárás megnehezíti a tanulást is, a hatékonyá válást is. A *második főrészben* (a ker. ember szeretete) a tizparancsolat (törvény) magyarázata foglaltatik, mint az Isten, embertársaink és önmagunk iránt tanusított szeretet summájáé. Ez tulajdonképen a ker. erkölcsan foglalatja. Nagyon szép, világos, könnyed ez is; szerettük volna azonban látni benne azt a mélyebb értelmezést is, hogy a ker. ember szeretetének alapja *magának az Istennek a törvényben nyilatkozó elsőbb szeretete*, aki „előbb szeretet bennünket” s aki a mi *védelmünkre* adta a törvényt. Az egésznek feldolgozására, mint igazán klasszikus mintára, utalhatunk B. *Dörries*: Die zehn Gebote c. kátémagyarázó könyvére. A *harmadik főrészben* (A ker. ember reménye) szerző az Isten országának diadaláról, a feltámadásról, itéletről, örök életről szól. A függelék spec. evangélikus tudnivalókat tartalmaz. Az egész könyvről alkotott összbenyomásunk az, hogy a szerző kitűzött célja felé legalább is határozottan közeledett. Könyvének elvi részei egészben véve szerencsés leszűrési a bibliai szemléleteknek; a példák nagy sokaságát elég könnyedén és ötletesen kezeli; a bibliai idézetek gazdag gyűjteménye mind szerencsésen és helyesen van összeválogatva, bár kezelésük mindenestre nehéz lesz tanítás közben; legfőképen ki kell emelnünk azonban stílusának és szerkesztésének világosságát, köszörültségét, egyszerű tisztasága mellett is megkapó voltát. Szép könyve tanulságos és hasznos eszköz lesz a vallástanítók kezében.

M. S.

Hetvényi Lajos : Az evangéliumi keresztyén világnézet. Középiszkolák VIII. osztálya számára. Ára 2 korona. Sopron, 1916. 114 lap.

A fent ismertetett könyv szerzőjének egy másik nagyjelentőségű tankönyve ez. A vallásitanítás legegyszerűbb érdeke u. i. a művelt középosztálybeli középiszkolás ifjuságnak a ker. világnézetbe való erőteljes bevezetése. Az ev. egyházban nagyon helyesen e feladatot a középiszkola VIII. utolsó osztályában végzik el, mert egészen természetes dolog, hogy ez a vallásitanítás koronája s mivel nagyon lehetséges, hogy sok ifjú az utolsó szót vallásos oktatásában itt kapja életében, ugyancsak fontos dolog, hogy a középiszkolából rendszeresen kiépített vallásos világnézettel távozzék az önálló szellemi élet küzdőterére, az egyetemre. Nálunk reformátusoknál az országos tanterv a VII. osztály számára írja elő a ker. hit- és erkölcsant, ami nagyból, bár nem teljesen szintén ezt a világnézetadó feladatot jelenti; míg a VIII. osztályban a magyar prot. egyház története taníttatik. Helytelen dolog, a fenti szempontból. Csak Erdélyben tétettek lépések arra, hogy a VIII. osztály világnézetet és erk. eszményt nyerjen a vallásoktatásban; de a gyakorlatban ez még itt sem lépett életbe.

Egy ilyen vallásos világnézetet adó tankönyv megírása, természetéből kifolyólag mint az egész isk. vallásitanítás zárókövét adó eszköz, a legnehezebb valamennyi között. Talán ma még, vallásitanításunk tárgyainak és módszerének kiforratlansága napjaiban, egy csapásra meg sem oldható feladat. Szerző is „csak szerény kísérletnek” nevezi a magáét, de előszavában egész sereg figyelemreméltó megjegyzéssel igyekszik igazolni eljárását. Mindenekelőtt megjegyzi, hogy a cím csak rövidség okáért mond „világnézetet”, mivel helyesen „világ- és életfelfogást” kellene mondania, ami természetes is. Nagyon helyesen jelöli ki célját, amelyet úgy fixiroz, hogy az a középiszkolából kilépő ifjú lelkében a ker. világ- és életfelfogásnak erős meggyőződésévé és elevenerővé tétele. Ezt azáltal óhajtja elérni, hogy a ker. igazságot a jelenkor szellemi áramlataival való összevetése útján igazolja egyedül értékes és igaz világnézetnek. Műve tehát rendszeres ker. hit és erk. tan és egyszersmind apologia is. Eszerint jellege egyrészt történeti, másrészt kifejtő, „*amelyben a tan és a dogma nem kiindulás, hanem eredmény.*” Nagyon fontos és helyes alapelve ez a szerző módszerének. Amint mondja, középponti gondolatul „az emberi élet főmozgatóját: *a boldogságra, meglegedésre való törekvést vette föl.*” Az igazi boldogság és az ezen alapuló emberi rendeltetés betöltése tehát a vezérgondolat. Jobb lett volna, a „boldogság” eudemonistikus fogalma helyett akár az erő és nyugalom egységét kifejező „békességet”, akár a vallásos „üdvösséget” használni. A munka felépítésénél célja az volt, hogy a növendék szemeláttára és közreműködésével alakuljon ki a ker. világnézet épülete; tehát az egyedül helyes építő-szempontot óhajtja érvényesíteni. Ha még azt is tudjuk, hogy a könyv 20 esztendői tanítói munka leszűrődése: nem ok nélkül tekintünk nagy reménységekkel fejtegetései elé. És ezekben, általánosságban szólva, nem is csalódunk. Hetvényinek itt is elsősorban pompás rendszerező,

logikai ereje érvényesül. A könyv felosztása, tagolása világos, érdekes és precíz. *Bevezető részében* a vallás és a világnézet fogalmát tisztázza. *A könyv első része* „az életfelfogás különböző vallási és bölcseleti rendszereiről” szól, 3 fejezetben; ezek: a vallástörténet rövid összefoglalása, a világnézet és életfelfogás nevezetesebb bölcseleti rendszerei (monizmus, panteizmus, dualizmus), a vallástörténeti és bölcseleti vizsgálódás eredményei. *A második rész* a létezés végső kérdésével foglalkozik 2 fejezetben, az elsőben az eredet, a cél, a fejlődés, a csoda kérdése dolgoztatik fel, mint „a teljesen kielégítő életfelfogás lényeges alapfogalmai”, a másodikban Istenre s az ő viszonyára a világgal vonatkozó ker. ismeretek. *A harmadik rész* az ember rendeltetésével, ennek akadályai, utjaival és a végső cél kérdésével foglalkozik 4 fejezetben. Az elsőben az emberi élet eredete, méltósága, rendeltetése általában, az életfenntartás, a család és társadalom, [iskola, állam] tárgyaltatnak; a másodikban a bűn problémája, mint akadály; a harmadikban a „visszatérés” a rendeltetés útjára, és pedig részben Isten segítségével [megváltás] részben az egyház és missziója által; a negyedik és utolsó fejezet *az ev. vallásosság eredményét* mutatja fel az egyén erkölcsös életében [vallás és erkölcs, akarat-szabadság, felelősség, törvényszerűség, erkölcsiség, lelkiismeret, kötelesség, becsület,] korunk nevezetesebb problémáinak megoldásában [vallás és tudomány, művészeti és irodalmi kérdés, társadalmi kérdés: szocializmus, evangéliumi szellem, háboru, világbéke] végre a végső cél elérésének felmutatásában, [Isten országa, örök élet.] Az egészet függelékül egy órára beosztott tanmenet és a tananyagnak iskolatípusok szerinti tagolása egészíti ki, igen tanulságosan a tanító számára.

Az egész anyag e röptében való áttekintéséből látható, hogy egy minden lényeges, sőt néhány mellékes kérdést is felölelő, alapos, teljes igen rendszeres és kiköszörült munkával van dolgunk. Sajnos, részletes taglalásában itt belemenni teljes lehetetlenség. Csak néhány megjegyzést teszünk egyes részletekre. A vallás lélektani alapjául helyesen emeli ki az *életösztönt*, (9 lap) de az a további következtetése, hogy ez az ösztön arra sarkallja az embert, hogy *saját boldogulása* érdekében összhangban éljen legfelsőbb hatalmassággal és ez a vallásos érzék; tévesnek kell mondanunk, mert arra a félreértésre adhat okot, hogy a vallás alapja a *félelem*, amely az Isten tetszéseinek megnyerésére sarkal, a boldogulás érdekében; holott szerző is „Isten *után* való vágyról” s nem Istentől való félelemről beszél, tehát itt azt kellett volna kiemelnie, hogy a vallásban az életösztön arra sarkal, hogy Istenben az élet örökkévalóságának, teljességének biztosítékait ragadjuk meg, szóval a megváltás utáni vágy szerepel itt. Az első rész II. fejezete a bölcseleti rendszerekről nagyon érdekes, de a felosztás hiányos és elavult. Az egy vagy két substantia felvétele ma már nem lényeges, mert nem is elsődlegesen tudományos kérdése a filozófiának. A csoportosítást a *magyarázó elvek* alapján kellett volna adni, vagyis ismeretelméleti alapon. A 39. oldalon, a hol a filozófia és a vallás szerepéről van szó a megbízható életfelfogásban,

szerettük volna kidomborítani, ezuttal a *filozofia* érdekében azt, hogy az igazi filozófia módszeresen, értelmi úton igazolja a vallásos hitben kedélyileg birtokolt legfőbb életcél igazságát. A 40. oldalon a vallás lényegének meghatározását formális módszer helyett jobb lett volna elemeinek sorozatában felmutatni. Vallásos megrendülés, vágyódás, hit, világmagyarázat, kedélyi légkör, életeszmény, cselekvés. Nagyon helyesen mondja, hogy *a vallás a hit útján keletkezik* (41 old.), a hit lényegét is jól állapítja meg a közvetlen (intuitív) meggyőződésben, de nem mutatja meg, hogyan keletkezik belőle a vallás? Az 50 oldalon a csoda kérdésénél ezen általánosan lebegő magyarázat helyett szerettük volna a csodának a vallásos élet légkörében való természetes kivirágzását szemléltetve látni, szerettük volna a vallásos *csodálkozás* lélektanát kapni. Nagyon helyes és pompás a 87 lapon az akaratszabadság kérdésének megfejtése, a lélektani és erkölcsi értelem megkülönböztetésével. A 99 oldalon a vallás és tudomány helyes viszonyainak megoldása régi sablon szerint megy. Az eredetű tevékenységek: az értelem és a hit viszonyának összemérése alapján kell eldönteni szerepüket és viszonyukat az élet megvalósításában. Nagy elismerést érdemel általában a szerző pompás, világos, tiszta nyelvezete és kifejező ereje, mellyel igen nehéz kérdéseket tud igen könnyed módon megoldani. Szintén dicséretre méltó uralkodása az anyag felett s így az egész könyv áttekinthető volta. Mindenesetre első igen értékes kísérlet a magyar vallástanítás irodalomban a keresztyénség apologiájának az ifjúság számára való protestáns szellemű megírására. M. S.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Gyermekirodalom. — 1. Felhívjuk olvasóink figyelmét a Loránffy Zsuzsánna-Egyesület kiadásában megjelenő gyermeklapra. A címe: **Örömhír**. Szerkeszti: Misley Ilona, Budapest IX. Bakács-tér 9. Előfizetési ár egész évre: 100 pld. 30 K., 50 pld. 20 K., 20 pld., 10 K., 10 pld. 5 K., 5 pld. 3 K., 1 pld. 1 K. Átnéztünk belőle egy évfolyamot s igazi gyönyörűségünk telt benne. Sehol semmi hamis hang, romantika, hanem vidám, meleg, keresztyén levegő mindenütt. Talán megjegyezhetnők, hogy inkább leánykák számára való; a fiúk nyelvét nem beszéli annyira, mint a leányokét. De ez nem baj; jó, hogy azok számára *való*. Támogatásra melegen ajánljuk. — 2. **Erzsike alma**. Vasárnapi iskolai mese. Írta ifj. *Benkő István*. Kiadja a Keresztyén Lelkipásztor c. folyóirat. Pécs. 1916. A kritikát róla a legjobban a kis leánynom írta meg, ki neki pirult arccal olvasta végig az egész történetet, amely egy elcsent alma körül forog s azután szótlánul tette vissza a könyveim közé. „Hasonló esete“ volt neki is, s a kis történet nagyon ráolvasott. — Csupán azért nem iratom meg vele a kritikát, — először, hogy ő ne piruljon, másodsor, mert az ő pironkodó hallgatása a legjobb kritika.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Az Út propaganda-alapjára adakoztak 1916 dec. 8-tól: Zoltáni Pál 9 kor., Török Vince 1 kor., Óry Tamás 1 kor. Mezőpaniti egyházközség 4 kor., Lengyel József 4 kor., Varga Lajos 4 kor., Jóba József 4 kor., Nagy Ferenc 4 kor., Mátis Márton 2 kor., Komjáthy Aladár 2 kor., Geréb András 2 kor., Farkas Albert 7 kor., Deáki Imre 4 kor., Borbély Sándor 4 kor., Soós Béla 3 kor., Balogh Zsigmond 2 kor., Mihályfalvy József 3 kor., Kovács Ferenc 4 kor., Bójtse Andor 2 kor., Vörös Lajos 4 kor., Péter Sándor 3 kor., Dr. Imre Lajos 20 kor., Puskás Kálmán 4 kor., Szabó Zoltán (Bilke) 4 kor., Veress Imre 2 kor., Szücs József 1*20 kor., Fekete János 2 kor., Tildy Zoltán 2*50 kor., Borbély Sándor 2 kor., Magyarcsaholyi ref. egyház 2 kor., Sárközi Lajos 2 kor., Biró György 2*20 kor., Baczó Mózes 4 kor., Czínke István 4 kor., Enyedy Andor 4 kor., Gombos Ferenc 2*70 kor., Kolcza Árpád 1*50 kor., Szakáts Dénes 4 kor., Vas Mihály 2 kor., Vincze Géza 6 kor., Végh János 4 kor., Izsák Imre 4 kor., Marosvásárhelyi ref. leányiskola 6 kor., Szabó Zoltán (Borbátviz) 4 kor., Hegyi András 4 kor., Kovács Benedek 2*50 kor., Göde Lajos 20 kor., Benkő Viktor 4 kor., Révész Kálmán 4 kor., Barabás Árpád 2 kor., Dr. Magda Sándor 2*50 kor., Füzessy Géza 4 kor., Nagy Sándor theologus 3 kor., Salga Zoltán 2*50 kor., Felméri Albert 4 kor. **Összesen: 217*60 K.** Előző számban nyugtáztunk 87*20 K. Végösszeg 1917. jan. 29-én **304*80 K.**

Hálás köszönettel nyugtázzuk s a további szives adakozást kérjük.

Az Út könyvtárának első kötete: a *Ravasz László* beszédei, elmélkedéseit tartalmazó kötet *sajtó alatt van*. Mikor készül el a mostani sajtóviszonyok miatt nem lehet tudni. De az év folyamán meglesz. Még távolról sincs elég előfizető, azért felkérjük lapunk barátait, fizessenek elő reá s amennyiben tehetik, gyűjtsenek előfizetőket. A könyv alkalmas arra, hogy mivel világiak olvasmánya legyen.

Segédlelkész. A panasz a régi. Fiatal, buzgó, tettvágytól égő segédlelkész van olyan régi módi, öreg pásztor mellett, aki ellensége minden építő munkának, ami nem a rendes templomi istentiszteletek alatt történik, ott pedig igen kevés történik, mert az igehirdetés a régi, kitaposott úton halad. A gyülekezet nagy része dezolalódik, a jobb és kisebb része pedig olthatatlan szomjúsággal vár valami evangéliumi munkát. Mit tegyen itt a segédlelkész? Nem tudja nézni a romlást, viszont nem akarja megbántani a hozzá atyai jóssággal viseltető öreg lelkészt.

Erre nincs más felelet, mint ez: dolgozzék és imádkozzék csöndben s készüljön arra az időre, mikor majd önálló gyülekezete lesz. A *segédlelkész nem felelős tényező*, tehát princípális akarata ellenére nem kezdhet semmi új munkába. Tanuljon sokat, prédikáljon úgy, hogy egy óra hetek elmulasztott áldását hozza, érintkezéseiben, beszélgetéseiben legyen a szelidség, a tisztaság és a szerénység maga. Nem csak az a lelkipásztori munka, ami egyletekkel, összejövetelekkel, intézmények alapításával jár, hanem az is -- s ez az oroszlan rész! -- amelyek a lelkipásztori

személyiség kialakítására, az ígéhirdetésnek, katekhezisnek a példászerű elvégzésére tartozik. Ez akkora munka, hogy a két-három s. lelkészi év a legnagyobb buzgóság mellett is alig elég reá s amelyik s. lelkész erre a munkára öntudatosan készül: alig nyer időt arra, hogy tétlenségre kárhoztattatása felett panaszkodjék. Mikor Hágár a pusztában elrohant haldokló fia mellől, mert „nem akarta látni a gyermek haldoklását”, panaszában nem vette észre, hogy mellette egy élő forrás buzog. A panaszkodó s. lelkész mellett is egy forrás buzog: az, amelyikkel a saját lelkét kell megtartania. Minden segédlelkésznek módjában van egy lelket megmenteni: a saját magáét; mikor ezzel kész lesz, ime látja, hogy már felelős helyen ezer másért minden kööttség nélkül szabadon dolgozhatik.

De nekünk nagy örömet okozott a levelében az, hogy két dolgot olvashatunk ki belőle: hivatása iránti olthatatlan lángot s öreg előjárója iránti fiúi gyöngédséget. Haladjon csak azon az úton, amelyre itt mutatunk reá s meg fogja látni, hogy ez a két köoteles érzelem nem kerül összeütközésbe.

Székely fiucska örökbefogadása. Egy derék alföldi atyánkfia, kinek mind a három fia elesett a harctéren, örökbefogadna olyan *teljesen* árva székely (erdélyi) fiucskát, akinek apja hősi halált halt. Egészséges, jó lelkű, értelmes, *református* legyen a fiú, 5—10 év között. Ha látja, hogy a gyerek ragaszkodik hozzá és felelőségéhez, szereti a munkát és *örömet* *miveli az ősi rögöt*, reá hagyja egész vagyonát, amely kb. 90 holdnyi gazdaságból áll. Kérem lelkész társaimat, tudakozódnak hiveik között s esetleges ajánlataikat küldjék be hozzám. Ha sikerül a dolog, három embert teszünk boldoggá. Kérem a kérdést úgy kezelni, hogy az esetleges ajánlkozók részéről a kapzsiság ki legyen zárva.

Előfizetést, reklamációkat, kéziratokat, leveleket Dr. *Ravasz László* címére (Kolozsvár, Bocskai-tér 1.) kell küldeni.

A szerkesztésért felelős:
DR. RAVASZ LÁSZLÓ.